

WEST-VLAANDEREN.

A. DE NEGENTIENDE EEUW.

In de geschiedenis van de V.B. neemt West-Vlaanderen ontegenzegglijk een aparte plaats in. Dank zij een aantal enigszins gelijkgezinde taalkundigen, letterkundigen en publicisten van formaat treedt de provincie naar voren met enkele nauwkeurig gekarakteriseerde standpunten en eigen ideeën, die door de rest van Vlaanderen onmiddellijk als Westvlaams herkend worden. Die ideeën roepen daar in het algemeen ook duidelijke reacties op, die eerder negatief zouden zijn, ware het niet dat de dragers ervan juist door die ideeën zoveel positiefs hadden gepresteerd, dat de hele V.B. ten goede is gekomen.

In deze bijdrage hebben we de bedoeling deze Westvlaamse variant van de V.B. te belichten. Daarbij kunnen we onmogelijk gegevens verstrekken over alle figuren en feiten die daarmee in betrekking staan. We zullen enkel pogen in een overzichtelijke beschouwing de krachtlijnen uit te stippelen die het Westvlaamse gelaat reliëf hebben gegeven. Onze poging om in dit overzicht de historische weg met de logische behandeling te combineren, zal de rechtlijnigheid van de uiteenzetting wel niet bevorderen, maar moet ons helpen om de complexiteit van de historische waarheid te eerbiedigen.

1. ALGEMENE KARAKTERISERING.

a) De eigen positie van West-Vlaanderen.

Een verklaring voor het eigen Westvlaamse standpunt vinden we niet in de staatkundige geschiedenis. Ook Oost-Vlaanderen behoorde immers tot het graafschap Vlaanderen en deze provincie heeft door haar duidelijk orangistische tendens uit het oogpunt van de V.B. met West-Vlaanderen zeer weinig gemeen. Die verklaring mogen we wèl zoeken in de culturele reminiscenties van de 19de

eeuwse Westvlaamse intellectuelen (hoofdzakelijk priesters-leraren) die - met de romantiek achter zich - hun gebied zagen als de bakermat van een schitterende Middelnederlandse letterkunde en een indrukwekkende laat-middeleeuwse cultuur; zij, blijkbaar meer dan de bewoners van de andere Vlaamse provincies, voelden zich de afstammelingen van de bewerkers van Vlaanderens grootheid. Dit voorzeker eerder vage bewustzijn werd ook wel gevoed door de herinnering aan de Gulden-sporenslag, zeker doordat Conscience in 1838 die bij uitstek nationale gebeurtenis door zijn roman *De Leeuw van Vlaanderen* niet alleen opnieuw had verklaard, maar tevens weer episch gestalte had doen krijgen. In de tweede plaats heeft de nabijheid van de taalgrens en het feit dat West-Vlaanderen altijd rechtstreeks onder de bedreiging van de Franse overheersing had gestaan, deze geest aangewakkerd. Had die provincie niet meer en eerder dan andere gebieden een afweerreflex van zelfbehoud ontwikkeld, waarvan later de voelhorens uiteraard zowel naar het noorden en het oosten als naar het westen gericht waren? Maar in de eerste plaats moet de Westvlaamse eigenheid gezocht worden in de organisatie van het bisdom Brugge. Door een eigenaardige speling van het lot hebben de bisschoppen zelf, die van de oprichting van het diocees af tot ver in de 20ste eeuw hebben gemeend franskiljons te moeten optreden, juist door hun onvolkse reflexen, de Vlaamse bewustwording helpen bewerken. Hierin verschillen ze weinig van de andere Vlaamse bisschoppen. Maar in West-Vlaanderen hebben de kerkleiders, meer dan elders, ook gemeend het particularisme te moeten aanmoedigen. In 1834 werd Brugge van Gent losgemaakt. De eerste bisschop, F.R. Boussem (1834-'48), legde in zijn colleges met alle middelen de Westvlaamse spelling op, ook toen elders reeds de commissiespelling was aanvaard. Zijn opvolger, J.B. Malou (1848-'64), zelf een geleerde en stichter van het *Bulletin archéologique du diocèse de Bruges*, heeft wetenschappelijke standing gegeven aan die Westvlaamse colleges en heeft op die wijze het terrein voorbereid voor datgene wat we er enkele jaren later zien gebeuren. In een tijd waarin het hoger onderwijs weinig of geen invloed uitoefende, en waarin de academici daarenboven zeldzaam waren, konden de leraren van de goede middelbare scholen de rol van de hogere onderwijsinstellingen overnemen. Ook overal elders is dit intellectuele vacuüm op die wijze opgevuld, maar in West-Vlaanderen gebeurde dit, dank zij de kwaliteit van het onderwijs aldaar, met veel meer klank. Van een afstand gezien hebben de colleges van Tielt, Roeselare, Kortrijk en Brugge in hun tijd een zeker even belangrijke rol gespeeld in de intellectuele oriëntering van hun provincie en van het land in het algemeen, als onze universiteiten nu. Het geesteswetenschappelijk niveau van het onderwijs was trouwens, althans tijdelijk en alle verhoudingen in acht genomen, dat van onze huidige universitaire studie voor de kandidaatsexamens. Dit niveau kon bereikt worden, doordat er veel minder tijd besteed hoefde te worden aan de exacte wetenschappen en aan de studie der moderne talen. Het taalonderwijs zelf gebeurde daarenboven niet zoals nu door middel van efficiënt op de praktijk van die taal afgestemde methoden, maar door contact met schrijvers en teksten die algemeen vormend moesten zijn,

en dit - dank zij de betere kwaliteit van de leerlingen - over het algemeen ook waren. Door de omstandigheid dat de leraren van colleges en seminaries haast allen priesters waren en derhalve ook over de muren van hun respectieve scholen heen met elkaar contact onderhielden, kon een leraar die in een van die scholen met meer nadruk de stem verhoef, weldra ook in andere instellingen gehoord worden. Zulke leraren waren L. de Bo, G. Gezelle en H. Verriest. Ze werden met des te meer sympathie en instemming beluisterd, omdat, dank zij de reeds herhaaldelijk genoemde gemeenschappelijk Westvlaamse kenmerken, die anderen zich ook in hun stem herkenden.

b) Kenmerken.

Over deze kenmerken zullen we het nu even hebben; we zullen ze traditiegetrouw, maar niet zonder aarzeling samenbrengen onder de term „particularisme”. Hieronder verstaan we dan de cultus en de ijver voor de ontplooiing van het karakteristieke van het eigen volk zoals het was, moest zijn of geweest zou moeten zijn, d.w.z. door en door Vlaams, in casu Westvlaams, m.a.w. echt, onvervalst. Met een actie wil men doorgaans ergens naartoe en een stroming leidt altijd ergens heen. Dit doel is in deze definitie van het „particularisme” op het eerste gezicht niet zo duidelijk, en toch zal iemand die op de hoogte is van de Westvlaamse toestanden in de 19de eeuw, er geen „op de plaats rust” in zien. Alwie traditioneel leiding gaf, in West-Vlaanderen en elders, was doordrongen van de Franse inspiratie van onze cultuur; hij stond voor het feit dat alle lering als 't ware natuurlijk uit Frankrijk kwam, ja zelfs dat het Frans de feitelijke taal van Vlaanderen was, zou zijn, of toch aan het worden was. Die toestand bestond ook in de andere provincies. Maar heeft men daar de stroming als 't ware van buiten-uit omgebogen, dan werd die evolutie in West-Vlaanderen van binnen-uit overspoeld, doordat de zucht om zichzelf te zijn (particularisme !) over dit gewest vaardig werd. Zichzelf-zijn betekende ook (Rooms-) katholiek zijn en al vonden de leiders van de V.B. in West-Vlaanderen voor hun actie geen bondgenoten bij de hogere geestelijkheid, die, zoniet van huis uit, dan toch uit hoofde van haar functie franskiljons was, dan hebben ze met dat kenmerk ook dààr sommige weerstanden proberen op te vangen. Wel namen ze daardoor, meer dan in de andere provincies, een minder algemeen-Nederlands standpunt in, ook doordat tijdens de eerste decennien van België's bestaan het protestantse Nederland er godsdienstig nog steeds als een gevaar werd beschouwd.

c) Een blik in het verleden.

Deze Westvlaamse particularistische tendens, die leidde naar ontplooiing van het eigen wezen en trouw aan de eigen taal, godsdienst en zeden, was in de 19de eeuw niet nieuw. J. Smeyers heeft aangetoond dat die ideeën er reeds leefden in de 18de eeuw. Nergens werd de „oude taal” met zoveel liefde gekoesterd en was men zo bekommerd om het zuiver-houden ervan. Maar toch had er een verschuiving plaatsgevonden. Reeds tijdens de Oostenrijkse overheersing (1717-1792 /94) voelde men de noodzaak om de eigen taal tegen verdrukking en verwaarlozing te verdedigen. Maar die verdediging werd steeds moeilijker, naarmate de eigen taal gedurende langere tijd geen feitelijke

uitstraling gekregen had en bijgevolg ook als communicatie-instrument verkommerde, en dus - in de ogen van de realisten - die uitstraling niet meer waard was. De Franse overheersing (1792/94-1814) zou dan ook zonder enige twijfel haar ondergang bewerkt hebben, als ze langer had geduurd. Tijdens de vereniging met het Noorden (1814-'30) was het Vlaams echter reeds zover op de ontwikkeling ten achter, dat het Noordnederlands als een vreemde taal ervaren kon worden en dat dezelfde tendens die vroeger voor het behoud van het Nederlands aan bod zou zijn gekomen, nu tegen die taal kon worden uitgespeeld. De liefde tot de oude taal was in West-Vlaanderen in de 19de eeuw heel zeker niet nieuw, de afwijzing van de algemene taal was het wel. In de 18de eeuw werd - ook en vooral in West- en Frans-Vlaanderen - nog naar de taal van de Hollandse 17de eeuw verwezen, alsof er van enige vervreemding theoretisch nog geen spraak kon zijn. De Kasselse schoolmeester en rederijker Andries Steven, die in 1714 te Ieper zijn Nieuwen Nederlandschen Voorschriftenboek uitgaf, een werk dat in ongeveer dertig jaar zeven uitgaven beleefde (o.m. te Ieper, Veurne, Kassel, Tielt, Duinkerke 1734, en ook later : Kassel 1776) en dat als schoolboek in de 19de eeuw nog drie-maal werd herdrukt, heeft zonder twijfel bijgedragen tot de heropleving van de waardering voor de eigen taal in West-Vlaanderen. In dit werk en in zijn Korte Aenmerkingen op het verbasteren der néderduytsche Tael ijverde hij voor het zuiver houden van de woordenschat en verwees hij met nadruk naar de Noordnederlandse auteurs die bewezen hadden dat onze taal voor geen andere hoefde onder te doen. Zulke werken waren geen uitzondering. In zijn Spelkonst van 1776 of vroeger steunde ook de Harelbeekse schoolmeester L. van Boterdael voor de spelling op het Noorden.

d) *Ontstaan van het „particularisme”*.

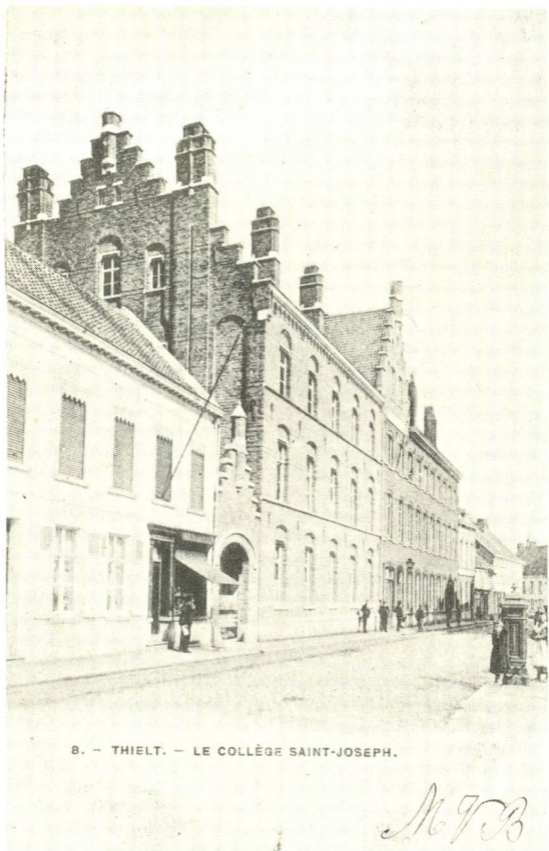
Maar onder de Franse revolutie had zich de vervreemding voltrokken. Uit een reflex van zelfbehoud werd de taal die zich vrij ontplooid had, dus het Noordnederlands, niet langer als de enige echte beschouwd; ook voor de eigen taal, waarmee het volk vergroeid was, d.w.z. het Westvlaams, eiste men erkenning. Daarmee is de Westvlaamse variant van de V.B. geboren. Als de voorloper ervan wordt beschouwd de Ieperse arts en publicist F.D. van Daele (1737-1818), die in 1805-'06 onder het pseudoniem Vaelande zijn Tyd-Verdryf liet verschijnen. De ondertitel luidt Onderzoek op de Néder-duytsche spraekkonst, maar zijn opzet was ruimer. Hij wilde, zo zei hij uitdrukkelijk, het Westvlaams als cultuurtaal propageren; het Hollands en Brabants waren volgens hem te ver afgeweken van de „rechtshapene tael-wetten”. Principieel zou hij nochtans wel de eenheid van de Nederlandse taal willen aanvaarden, maar dan moesten er door de beide takken van de grote Nederlandse stam concessies worden gedaan. Die twee takken zijn enerzijds het Hollands en het Brabants en anderzijds het Westvlaams en het Maastrichts. In de gegeven omstandigheden echter hield Van Daele zich bij het Westvlaams.

Mag men Van Daele als de eerste theoreticus van een nog zeer gematigd Westvlaams particularisme beschouwen - en dat nog wel tijdens de Franse overheersing -, dan moeten we hierbij toch opmerken dat de vereniging met Noord-Nederland

nieuwe motieven voor een anti-Hollandse gezindheid in het leven zou roepen, en niet alleen taalkundige. In West-Vlaanderen zou ze de houding van wie voor taal belangstelling had, in hoge mate wijzigen. De godsdienstpolitiek van koning Willem I maakte overal in het Zuiden, en vooral in West-Vlaanderen, sterke katholieke reacties los. Als verweer tegen het protestantse Holland legde de clerus er de nadruk op, dat het katholicisme een wezenstrek van de Zuidelijke Nederlanden was. Al wat ons van het Noorden onderscheidde, was een steun voor de instandhouding van die wezenstrek. Voor Wallonië en het verfranste deel van Vlaanderen was dit het Frans, voor het Vlaamsgezinde Vlaanderen was dit de typische vorm van het Nederlands die hier leefde. Daarmee staan we een heel eind verder op de weg die Van Daele reeds was opgegaan. De Vlaamsgezinde Tieltenaar priester Leo de Foere, die reeds tijdens de Franse overheersing ijverde voor het Nederlands en nog tijdens de eerste jaren van het Verenigd Koninkrijk in zijn *Le Spectateur Belge* de mening verdedigde dat het (Noord-)Nederlands de officiële taal van heel België moest worden, zien we door de godsdienstpolitiek van Willem I een andere weg opgaan. Schreef hij aanvankelijk dat Hollands en Vlaams slechts één enkele taal zijn en dat de spelling in wederzijds overleg geregeld moest worden, dan zou hij weldra juist in het onderscheid tussen Vlaams en Hollands argumenten vinden om het Verenigd Koninkrijk te bestrijden. Het Vlaams werd als „katholieke” taal een strijdwapen tegen het Hollands, de „protestantse” taal.

e) Spellingperikelen.

De stelling Vlaams-Nederlands kwam na 1830 voor het eerst duidelijk naar voren in de meningsverschillen met betrekking tot de nagestreefde eenheidsspelling, die P. van Duyse de spellingoorlog heeft genoemd. Om de eenheid van spelling met het Noorden te bevorderen had een commissie in 1837 de in het Zuiden gebruikelijke spelling van J. des Roches door de van toen af zo genoemde commissiespelling vervangen. Het Taalcongres van Gent in 1841 had die spelling aanvaard. In West-Vlaanderen echter stuitte ze op het grootste verzet. Pieter Behaegel, evenals De Foere Tieltenaar van geboorte, die in 1817 een driedelige *Nederduytsche Spraekkonst* had uitgegeven (herdrukt in 1826) en die aanvankelijk door L. de Foere in zijn *Westvlaamse tendens* niet werd gevolgd, zou samen met de even later „bekeerde” De Foere de leider van het verzet worden. De eigenlijke animator van die anti-Hollandse richting was nochtans, blijkens een onderzoek van J. Geldhof, niemand minder dan de eerste bisschop van Brugge, F.R. Boussem. In zijn bisschoppelijke colleges en seminaries (Roeselare, Brugge, Kortrijk, Menen, Poperinge, Tielt, Veurne en Ieper) legde hij onmeedogend de Vlaamse spelling op. De dichter Domien Cracco, de verre wegbereider van Gezelle in het seminarie te Roeselare, die in 1830 anti-orangistisch gezind was, maar nu met overtuiging het progressieve standpunt verdedigde, werd ziek verklaard en uit het onderwijs verwijderd. Aan een andere leraar, Oswald de Keukelare, werd door de vicaris-generaal, de Tieltenaar Jan Simons (1774-1853), in 1843 het imprimatur voor een devotieboekje geweigerd, omdat het in de nieuwe spelling was gesteld. Nog in 1844 zou Boussem de

8. - THIELT. - LE COLLÈGE SAINT-JOSEPH.

MJB

Sint-Jozefscollege te Tiel (1902).

Des Roches-spelling openlijk opleggen. Pas met J.B. Malou, die Bousen in 1848 opvolgde, kwam er een eind aan die oekaze. Niet echter aan het particularisme. Een particularisme, dat aan West-Vlaanderen wel kleur en karakter heeft gegeven, maar toch ook weer geen eenheid.

2. DRIE VERTEGENWOORDIGERS: L. DE BO, A. DUCLOS EN G. GEZELLE.

Naar buiten werd de provincie door duidelijke krachtlijnen gekenmerkt, maar innerlijk bood ze het beeld van een grote verscheidenheid. De grote figuren die in de tweede helft van de 19de eeuw naar voren traden, waren allen duidelijk West-vlaams, maar tevens allen even oorspronkelijk, wat misschien op hetzelfde neerkomt. De voornaamsten waren L. de Bo, G. Gezelle en A. Duclos. Alle drie werden ze gekenmerkt door een sterke cultus van het eigen wezen met al wat daarmee samenhang van de taal, zoals die leefde onder het volk. De Bo zou in de belangstelling voor en in de studie van die taal zichzelf zijn, d.w.z. zijn diepste aspiraties aan het woord laten komen en er zichzelf in vinden. Gezelle zou echter in de eerste plaats zichzelf zijn en die belangstelling voor de taal als een belangrijk natuurlijk gevolg daarvan erbij nemen, want hij was veel meer. Duclos ten slotte zou zich achter die belangstelling plaatsen, omdat hij daarin, misschien toevallig, een waarde ontdekte, wat met zich meebracht, dat die belangstelling bij hem ooit op de achtergrond kon raken. De invloed van deze figuren deinde zeer ver uit in de breedte en zelfs in de diepte; voor wat Gezelle betreft zelfs tot ver in de 20ste eeuw.

a) *L. de Bo.*

Toen De Bo omstreeks 1850 woorden uit de Westvlaamse volkstaal begon te verzamelen - hierin zonder enige twijfel ook geïnspireerd door de geest van de tijd en door wat elders gebeurde - zette hij een oude traditie op zijn manier voort, d.w.z. gaf hij aan wat al lang bestond een nieuwe oriëntatie. Dat deze jeugdige hobby zou uitgroeien tot een wetenschappelijke bedrijvigheid die het taalmonument dat het Westvlaamsch Idioticon is, tot stand bracht, dankte hij voorzeker aan initiatieven die intussen ook elders in Nederland en in Vlaanderen waren genomen, maar ook aan de hulp van vele geïnteresseerden en vooral aan het onovertroffen taalgenie dat zijn jongere vriend Gezelle was. Terwijl deze laatste zich in talrijke andere en ook in veelzijdiger taalactiviteiten spontaan zou uitleven en daarbij haast blindelings bronnen zou aanboren die van binnen-uit de hele Westvlaamse cultuur van nieuwe levenssappen zouden voorzien, hield De Bo zich meer op de begane grond en werkte met anderen samen aan een beter omlijnd en derhalve beperkter plan. Met zijn woordenboek oogstte hij nochtans niet bij alle flaminganten dezelfde waardering. Omstreeks 1860 was immers de V.B. van letterkundig en filosofisch reeds enigermate politiek geworden. De hoofdstroming van de Westvlaamse school beet zich vast in haar uitsluitend filologische activiteit op het ogenblik dat de flaminganten van Gent en elders, met het oog op de toekomst, standpunten kozen die meer beloften inhielden.

Op het Taalcongres te Gent in 1862 hadden J.F.J. Heremans en J.B. David het Westvlaams particularisme aangevallen. De Westvlamingen reageerden

WESTVLAAMSCH IDIOTICON

BEWERKT

DOOR **L.-L. DE BO**, PRIESTER

LEERAAR IN 'T BISSCHOPPELIJK COLLEGIE TE BRUGGE

LID VAN DE MAATSCHAPPIJEN "TIJD EN VLIJT" TE LEUVEN, "DE TAAL IS GANSCH HET VOLK" TE GENT
EN VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE TE LEIDEN

BRUGGE

BOEK- & STEENDRUKKERIJ EDW. GAILLIARD & COMP

1873

haast niet. Ook toen twee jaar later de spelling van De Vries en Te Winkel officieel werd, was er geen reactie. Maar toen in 1874 J.C.H. Nolet de Brauwere van Steeland in de Brusselse Academie de Westvlamingen publiek op de korrel nam en men aan zijn rede de nodige ruchtbaarheid gaf, brak er een ware storm los. In dit geschil liet De Bo zich niet onbetuigd. Dit kon hij doen uit hoofde van het gezag dat hij met zijn woordenboek in West-Vlaanderen verworven had. Hij polemiseerde met Nolet en nam in de Gilde van Sinte Luitgaarde de verdediging van het Westvlaams op zich.

b) A. Duclos.

Deze gilde was van haar stichting af door A. Duclos in 1874 in de richting van de particularistenstrijd geloodst. Toch had ze aanvankelijk ten doel het tijdschrift Rond den Heerd te helpen opstellen en verspreiden. Misschien was zelfs dit maar een onbewust voorwendsel en zochten een aantal Westvlaamse intellectuelen enkel maar een terrein waar ze elkaar konden ontmoeten om hun gezamenlijke actie te plannen ten bate van al wat goed, Vlaams en deugdzaam was. Rond den Heerd, in 1864 door Gezelle gesticht en zeven jaren door hem geleid, was bij voorbaat het aangewezen forum waar ze aan het woord konden komen. In 1871 had Duclos het tijdschrift echter van Gezelle overgenomen, ook al was de geest die van Gezelle gebleven. Als de gilde zich dan in feite eerder op de verdediging van het Westvlaams dan op de steun van Rond den Heerd zou toelekken, gebeurde dit ook wel omdat Duclos niet bereid was zijn onbaatzuchtige medewerkers veel armslag te gunnen, terwijl hijzelf intussen hartstochtelijk aan de particularistenstrijd deelnam. P. Allossery heeft proberen aan te tonen hoezeer en op hoeveel gebieden Duclos zich voor de Vlaamse belangen verdienstelijk heeft gemaakt. Hij deed dat op overtuigende wijze, en toch kan men na de lectuur van zijn boek niet aan de indruk ontkomen dat de zeer positieve Duclos ten slotte weinig geïnspireerd en erg beperkt was in zijn particularisme en slechts tot een bepaald niveau Vlaamsgezind, nl. zolang hij in de actie dè man kon zijn. Trouwens, in 1890 stelde hij zijn Rond den Heerd evenmin ter beschikking toen - de Gilde van Sinte Luitgaarde was al gevallen - de Westvlaamse intellectuelen, met weer Gezelle aan het hoofd, de Dietsche Biehalle hadden gesticht en ze naar een orgaan zochten. Rond den Heerd zou die weigering niet overleven, maar Duclos slaagde erin de doodstrijd twaalf jaren te rekken. Biekorf had intussen de machtige Westvlaamse adem weer een stem gegeven, die niet de richting van de „particularist” Duclos, maar die van de particularist Gezelle vertolkte. De beschrijving van die richting openbaart ons Gezelles bijdrage tot de herwording van Vlaanderen en omgekeerd, want die strekking was Gezelle.

c) G. Gezelle.

Gezelles plaats in de V.B. is inderdaad uitermate paradoxaal. Door zijn veelzijdige activiteit heeft niemand als hij bijgedragen tot de bewustwording van Vlaanderen en is hij een van de belangrijkste figuren in de V.B. geworden, ook buiten West-Vlaanderen. Hijzelf hield nochtans niet van de V.B., niet van de term en zeker niet van wat er politiek achter schuilging. Kind van de Westvlaamse traditie en derhalve onvoorwaardelijk gehecht aan al wat Westvlaams was, hetgeen zoals we reeds

zeiden, ook betekent „echt en onvervalst”, alsmede compromisloos katholiek, wees hij alles af wat officieel en gemaakt leek en van elders opgelegd werd. Ook de Nederlandse eenheidstaal. De spelling van De Vries en Te Winkel aanvaardde hij slechts schoorvoetend. Ook de politieke agitatie wees hij als nieuwlichterij of ruitenbrekerij van de hand. Er zijn uitspraken van hem die regelrecht tegen de toenmalige tendens van een gematigde V.B. indruisen, nog in de tijd dat zijn feitelijk leiderschap reeds door zeer velen werd erkend. De houding van de Vlaamsgezinden was te zijnen opzichte op bepaalde ogenblikken dan ook allesbehalve onverdeeld instemmend.

Het is de grote beproeving van Gezelle geweest, dat hij overal waar hij optrad, bronnen van nieuw leven deed ontspringen op alle terreinen van de cultuur, maar dat hij tegelijkertijd de praktische leidersgaven miste of toch het feitelijk leiderschap afwees, dat dit nieuwe leven in zijn bedding zou houden. Integendeel, zodra het water opborrelde en de mogelijkheid bestond dat het een andere zichting zou uitgaan dan die volgens hem de enige goede was, trok hij zich terug om elders wasdom te brengen. Hij was nochtans geen tovenaarsleerling, want de wateren lagen te wachten op zijn stem om verder te bruisen; hij was de schepper, maar ook niets meer dan dat. De schepper van nieuwe, vrije ideeën. Herhaaldelijk heeft hij door die trek zijn eigen volgelingen en bondgenoten tot wanhoop gebracht.

Schreef H. van Doorne niet reeds in 1866: „G.G. is een man van bekwaemheid, misschien heilige man voor zyne eigene conscience: maer zonder eenige opvoeding en vol looze middelen”. Duclos had Rond den Heerd van hem overgenomen en van toen af was Gezelle nog nauwelijks tot medewerking te bewegen; dit had voorzeker met Duclos' karakter te maken, zoals we hierboven hebben gezien, maar het is toch ook typerend voor Gezelle. De Gilde van Sinte Luitgaarde had Gezelles eigen kind kunnen zijn, maar hij woonde, nadat ze door Duclos was gesticht, geen enkele vergadering bij en omdat men vreesde dat West-Vlaanderen voor zijn afwezigheid een ongewenste verklaring zou vinden, deed Pieter Baes bijna een half jaar lang pogingen om toch een artikel voor de Handelingen los te peuten. Het werd ten slotte een brief waarin Gezelle o.m. duidelijk maakte niet over de hele lijn met de Gilde akkoord te gaan. Zodra de Gilde gevallen was, zou hij nochtans pogingen doen om ze uit haar as te doen verrijzen. De agitatie om zijn artikel in Le Muséon van 1885 en zijn rede te Tielt in hetzelfde jaar zijn niet minder welsprekend. En ten slotte had zijn belangrijkste heraut, Hugo Verriest, wellicht evenveel redenen om over hem te klagen als Julien Claerhout, die in 1897 schreef dat hij gehoord had dat men Gezelle nog zou gaan beschouwen als „de vijand van de Vl. Beweging”, en eraan toevoegde: „'t Is een weergalooze dichter, maar in zake van ontwikkeling en beschaving is 't ne... schoolapper”. Deze enkele getuigenissen overspannen 30 levensjaren! Gezelle is het zuiverste voorbeeld van wat A. Viaene bedoelde, toen hij zei, dat men in West-Vlaanderen veel beter over personalisme kon spreken dan over particularisme. In het grote geheel van de richtingen die samen de V.B. vormen, is hij in geen enkele categorie onder te brengen. Hij zette voorzeker de

Westvlaamse traditie voort, maar verhevigde, hier zoals overal elders, op die wijze de spankracht van haar tendensen, dat hijzelf de beweging werd. Gezelles activiteit was zo uniek en zo allesomvattend en gesloten in haar eenheid, dat wie er uit een ander standpunt tegenaan kijkt, zich er blindelings aan moet overgeven of ertegen in opstand komen. Reeds in 1858 had Gezelle in het woord vooraf tot zijn Vlaemsche Dichtoefeningen zijn hele levensprogramma als 't ware visionair uitgestippeld. Met de poëzie die hij zijn leerlingen aanbood, wilde hij trachten „ons vlaemsch vooren te staen en te doen gelden, als meêgeregtigd om deel te maken van de tale des grooten Dietschsprekenden Vaderlands; tale, waervan de woordenschat nog niet verzameld is, waervan de spraekwetten alle dagen nauwkeuriger uitgezocht en geboekt worden”. Hij schreef dit in de tweede helft van de 19de eeuw, alsof wat men Nederduits of Nederlands noemde toen nog niet ontstaan was, en zette zich als een pionier aan het werk. Hij hielp De Bo bij het verzamelen van materiaal voor zijn *Idioticon*, legde met de hulp van tientallen „Zanters” een *Woordentas* aan, stichtte een eigen orgaan, *Loquela*, om zijn materiaal te publiceren, opende in de *Gazette van Kortrijk* zijn „Vraagveisterke”, waarin hij aan zijn lezers vroeg, hoe ze het allemaal zeiden, en in Limburg, waar hij sympathie en bewondering had ontmoet, hielp hij met raad en daad een tijdschrift stichten en opstellen, 't *Daghet in den Oosten*, dat daar hetzelfde moest doen als hij in West-Vlaanderen deed.

In het reeds genoemde woord vooraf riep hij de Vlaamse studenten op om „sterker hand te slaen en gesloten te houden aen al wat er nog vlaemsch is : aen vlaemsche tael, aen vlaemsche zeden, aen vlaemschen, dat is katholieken Godsdienst...”. Deze uitspraak bracht mee, dat hij nooit een V.B. zou willen die niet katholiek was en die de overgeleverde zeden van het volk niet in ere hield. Immers, zei hij, „terwyl (anderen) de Moedertale voorenstaen, zoeken zy de Religie der Vaderen leed te doen,... (het zijn) valsche muntenaers !”

Deze stug katholieke trek zou het leven in West-Vlaanderen enkele decennien later helpen vergallen. Hij was zo met Gezelles wezen vergroeid, dat hij de dichter lange tijd op een zijspoor zou brengen : in 't Jaer 30, 't Jaer 70, *De Vryheid* en de *Gazette van Kortrijk* zou hij zich in de politiek-godsdienstige journalistiek werpen. Eigenlijk was echter ook deze activiteit geen echt zijspoor; Gezelle zou zich altijd met heel zijn persoonlijkheid inzetten voor alles wat zich als een waarde aanbood. En ook in die journalistiek kon hij helemaal zichzelf zijn, want hij was immers ook een exponent van het klerikale Vlaanderen. De strijd die hij daar streed, was die van het eigene tegen het vreemde, de volledige inzet voor wat Vlaanderen was en blijven moest. Alles wel beschouwd, heeft hij echter die duidelijk polemische bezigheden blijkbaar toch eerder als iets bijkomstigs beschouwd, een dienst die hij, zeker als men hem erom vroeg, graag wilde bewijzen, en die hem trouwens niet zoveel inspanning kostte. Want reeds korte tijd na de oprichting van 't Jaer 30 liet hij *Rond den Heerd* van start gaan, waarin hij zijn roeping als culturele levenswekker beter kon volgen.

Gezelles katholicisme heeft voorzeker ook de aard van zijn flamingantisme helpen bepalen. Zijn verzet

tegen de (Noord-)Nederlandse „boekentaal”, dat opgeroepen werd door mensen als Heremans en Nolet de Brauwere, zou nochtans niet in de eerste plaats ingegeven geweest zijn door het verouderde argument dat het Nederlands een protestantse taal was, dus een gevaar voor het katholieke Vlaanderen. Dit in zijn milieu nog vrij algemeen aanvaard adagium - we denken aan Duclos - speelde ongetwijfeld nog vaaglijk mee, en daarbij konden dan de termen „protestant” en „geus” als synoniem beschouwd worden. Maar Gezelles afweershouding t.o.v. het Noorden was in de eerste plaats een gevolg van zijn onvoorwaardelijke gehechtheid aan eigen wezen, aan zijn volk zoals het was en aan zijn taal zoals ze geweest zou zijn zonder kunstmatige schoolmeestersingrepen van buiten-uit. Als Gezelle in zijn rede te Tielt in 1885 nog uitviel tegen de Hollandse professoren en leraren (Schantz, Van Genabath, Brans en De Vlak), dan moeten we die late wrevel zien in het licht van zijn liefde voor het „eigene”, dat eens door die „vreemde” meesters geweld was aangedaan. We kennen zijn onverdachte bewondering voor het ongeschonden, zijn verering voor de taal die taal is „gelijk de sterren de sterren zijn”. Dat was het wat hij bedoelde, toen hij in juli 1874, na een artikel van Nolet, aan De Bo schreef: „Ik en kan niet wel wijs worden hoe Nolet ons de pretentie toe durft schrijven van ons vlaamsch op te dwingen aan anderen; ik ten minsten heb altijd willen voor ons klein getal schrijven en ben inderdaad in den alderwaarsten zin van 't woord een particularist...”.

3. DE BEWEGING NAAR BUITEN: H. VERRIEST, A. RODENBACH, DE BLAUW-VOETERIJ.

a) *Roeselare.*

We menen hiermee de achtergrond waartegen de eigenlijke Westvlaamse beweging ontstond, en de voedingsbodem waarin ze wortelde, voldoende reliëf te hebben gegeven. De eigenlijke bakermat van de stroming, die ook politieke gevolgen zou hebben, was het Klein Seminarie van Roeselare. Daar had Gezelle van 1854 tot '60 gewerkt en er vooral tijdens de twee poësisjaren (1857-'59) het zaad gestrooid. Onder degenen die er „zijn woord aanhoorden”, treft men o.a. H. en G. Verriest, E. van Oye, K. de Gheldere, H. van Doorne en K. Callebert aan. Na zijn vertrek was zijn geest er blijven leven en toen dan, enkele jaren later, G.H. Flamen (1867), E. Demonie (1869) en vooral H. Verriest (1867) er als leraar werden aangesteld, laaide het vuur weldra weer hoog op. Toen brak daar de tijd aan dat een jeugdige creativiteit, die in alle scholen af en toe wel wonderen doet, de haast epische gedaante aannam van een beweging die de geschiedenis van Vlaanderen zou helpen bepalen.

Verriest heeft hierbij de belangrijkste rol gespeeld. Het vertreksein voor zijn actie is, om zijn haast symbolische details, het vermelden waard. In die jaren waren de liberalen bijzonder actief in het gezelschapsleven van de Mandelstad. De Waalse superior van het seminarie, H. Delbar, meende dat zijn school die hegemonie moest breken. Hij vroeg Verriest het woord te voeren tijdens een vergadering van de Bond der Westvlamingen op 26 december 1872 aldaar. Het werd een rede die men, zoals Gezelles „woord vooraf” in 1858, als een programmaverklaring mag beschouwen. Vlaanderen,

Klein Seminarie te Roeselare.

zei hij, moest herleven van binnen-uit, niet door wetten, zoals de politiek georiënteerde V.B. het wilde, maar door de cultuur van het eigen wezen. Verriest zou zijn leven lang aan dit programma trouw blijven. De eerste jaren was hij zeer actief, te Roeselare en elders. De particularistische trek die de Westvlaamse beweging eigen was, zou hij enigszins verzachten, maar Gezelle was in zijn denken altijd en overal aanwezig. In deze beweging nam Verriest dan ook een centrale plaats in. Zonder Gezelle zou er in West-Vlaanderen niet veel gaande geweest zijn dat de aandacht van de historicus waard was, maar zonder Verriest was de lava van de Gezelle-vulkaan wellicht gestold, nog voordat ze de eigenlijke krater had verlaten. Verriest heeft gestalte gegeven aan wat uit Gezelle was gestroomd. En dit leidde tot een des te groter succes, doordat een van de leerlingen aan wie hij Gezelle leerde kennen, Albrecht Rodenbach was, die eerder reeds door Flamen uit de lethargie was gewekt. Hiermee zijn we aan het hoofdstuk van de Blauwvoeterij gekomen; alvorens daarop in te gaan, moet eerst even de eigen-aardige achtergrond waartegen zij ontstond, geschetst worden.

b) Het algemeen klimaat.

De V.B. als zodanig ontstond in een klimaat van vervreemding van de Belgische staat. Van die staat had Vlaanderen immers maar weinig te verwachten. Daarenboven wortelde die tak van de V.B. die ons hier bezighoudt, duidelijk in het katholicisme, dat zelf reeds anti-staat-reflexen had ontwikkeld. Nu is het betekenisvol dat de dragers van de V.B. zich niet alleen moesten afzetten tegen de staat, maar tevens tegen de gevestigde structuren van de officiële plaatselijke katholieke kerk, nl. het bisdom. Dat bisdom kon een priester-leraar die als Vlaming op

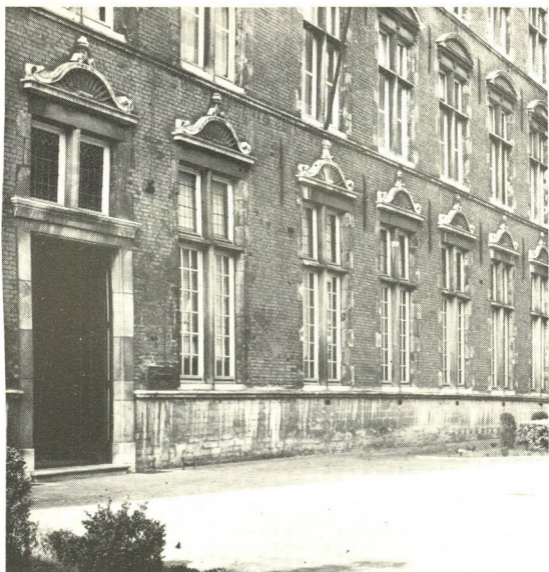
de voorgrond trad, zonder moeite wegbenoemen. En de collegedirecteuren en seminariesuperiors konden hun leerlingen met uitsluiting straffen en hun leraren aan het benoemingsapparaat van het bisdom overleveren. Deze dreiging en het feit dat de Vlaamsgezinde woelgeesten doorgaans jonge mensen waren, gaf aan de Westvlaamse beweging in die jaren weldra een kleur van sportieve oorlogszucht en van geheimzinnige, maar toch onschuldige opstandigheid, die des te boeiender was, doordat ze haar voorvechters in conflict bracht met wie op een ander domein hun bondgenoten waren. Nooit wellicht werden in de scholen zoveel geheime of half-geheime bonden, gilden en genootschappen opgericht en waren de schuilnamen van de jonge publicisten zo onvervalst. De typische taal die in zulke geheime verenigingen spontaan ontstaat, vonden de jeugdige samenzweerders in Consciences boek *De Kerels van Vlaanderen*, dat in 1870 verschenen was en groot succes had. Ook hun leus *Vliegt de Blauwvoet? Storm op zee!* en de naam van hun beweging *Blauwvoeterij*, waren aan dit boek ontleend.

De gisting te Roeselare was natuurlijk geen alleenstaand feit.

Overall in West-Vlaanderen was de temperatuur toen reeds gevoelig gestegen. De *Bo's Idioticon* was in 1873 voltooid gemaakt. D. Delcroix' toneelstuk *Philippine van Vlaanderen*, een voorloper van een hele reeks volkse stukken die een episode uit de geschiedenis van Vlaanderen zouden behandelen, had veel succes. De Gilde van Sinte Luitgaarde werd gesticht en de grondslagen van de Vlaggegilde werden gelegd. Op deze laatste moeten we hier even ingaan.

c) De Vlaamsche Vlagge.

Op 20 oktober 1873 richtten Zeger Maelfait en Amaat Vyncke te Brugge de gilde der Westvlaamsche Gebroeders op, later Westvlaamsche Gilde genoemd. Reeds in 1873 wilde deze gilde de Almanak voor de Leerende Jeugd uitgeven, maar Gezelle en Verriest ontrieden het hen uit vrees voor het gezag. In 1874 verscheen echter: *Almanak van den jare onzes Heeren Jesu Christi 1875 voor de Leerende Jeugd van Vlaanderen*, uitgegeven onder de bescherming van Sinte Luitgaarde, Patronesse der Vlaamsche Taal en Letterkunde. Maelfait, K. Fonteyne, Ad. Dierickx en G. van de Putte vormden de redactie. Het succes dat deze almanak onmiddellijk had, gaf in 1875 aanleiding tot het stichten van *De Vlaamsche Vlagge*. Achter de Almanak en *De Vlagge* stonden, behalve de reeds genoemden, ook K. Blancke, A. van Hee, K. Callebert, A. de Carne, G.H. Flamen, A. en H. Verriest. Ook verzen van Gezelle werden opgenomen. Van de 2de jaargang af schreef ook A. Rodenbach in *De Vlagge*. Maar de feitelijke leider zou weldra H. Verriest zijn, zodra er financiële moeilijkheden opdaagden. Het tijdschrift kende zeer snel een ruime verspreiding in heel West-Vlaanderen, maar ook daarbuiten (1.000 abonnees na vijf jaar). In de meeste scholen werd het verboden en in het geheim gelezen. Het verbod stimuleerde de opstandigheid en de opstandigheid verklaart het verbod. Typerend voor wat zich in talrijke scholen in Vlaanderen zou voordoen, wat in dit verband een historische gebeurtenis in het Klein Seminarie te Roeselare. Het had een doodgewoon, alledaags, alhoewel boeiend voorvalletje kunnen zijn in het

Bisschoppelijk paleis te Brugge (binnenplein)

grijze collegeleven, maar door het sneeuwbaaleffect dat het verwekte, is het van grote betekenis geweest voor de geschiedenis van de V.B.

d) De Blauwvoeterij.

Te Roeselare was de poësisklas traditioneel met de organisatie van het feest van de superior belast. Bij de viering van de Waalse overste, H. Delbar, eind juli 1875, was er een conflict ontstaan tussen de overheid en de poësisklas. Hiertoe behoorden o.m. A. Rodenbach, J. de Vos, R. Adriaens, K. Watteuw. Rodenbach had daarbij een belangrijke rol gespeeld; voor het feest zelf had hij *Het Lied der Vlaamsche Zonen* gedicht. Toen de viering was misgelopen en J. de Vos, die eveneens op de voorgrond was getreden, van het seminarie werd verwijderd, maakte Rodenbach een tweede versie van hetzelfde lied, het latere strijdlid van de Vlaamse studenten, *De Blauwvoet*. Bij die gelegenheid was Rodenbach, naar de woorden van L. Dörfel, de „hoofddichter” van de studentenbeweging geworden.

Van dat ogenblik af werd te Roeselare de strijd tegen de flaminganten ernstig aangepakt. Alle Vlaamse gilden werden opgeheven, o.m. de Sint-Jansgilde, die de feestavonden moest verzorgen; de lectuur van *Conscience* werd verboden; onbemiddelde leerlingen die zich al te Vlaams gedroegen, werden met intrekking van hun studiebeurs bedreigd. Maar de Blauwvoeterij was geboren, een beweging die heel Roeselare, heel West-Vlaanderen en weldra de hele Vlaamse studentenwereld in beweging zou brengen. In sommige colleges was de gisting van die aard, dat ze op haar beurt geschiedenis heeft gemaakt. Dat was het geval in Tielt, waar A. Depla zijn bekend *'t Schrifuurken*, een soort codex voor de Vlaamsgezinde student, opstelde, en waar ook H. Depla reeds als student met gezag op de voorgrond trad.

Veel factoren hebben de verbreiding van de Blauwvoeterij in de hand gewerkt. De allerbelangrijkste was de universiteitsstad Leuven, als ontmoetingsplaats van studenten uit alle streken. Daar kon een gezamenlijke actie worden gepland. Een goed vulgarisatiemiddel voor de nieuwe ideeën was het

toneel. Te Roeselare bestond ook buiten het college een Sint-Jansgilde. Ze voerde met zeer veel bijval een door Rodenbach bewerkte versie van Delcroix's Philippine van Vlaanderen op. Toen het bisdom de leerlingen verbood tijdens de vakantie toneel te spelen, kwam de Klauwaartsgilde in de plaats van de Sint-Jansgilde. Ook hier had de reactie de actie van de studenten versterkt. Overal in West-Vlaanderen werden gilden opgericht; Lodewijk Dosfel noemt er een vijftiental. Voor de gelegenheid in elkaar gestoken tonelen uit de geschiedenis van Vlaanderen werden door hen met veel jeugdig enthousiasme voor het voetlicht gebracht. Kunst was niet hun doel, wel bezieling. In zijn Prologus tot de opvoering van Breydel en De Coninck op 23 juli 1877 drukte Rodenbach het als volgt uit : „... het doel verwerve uw lof, het inzicht uwe gunste; en, lijk na 't krijgsgezag, de kamplust feller brandt, begeestre 't Klauwaardsspel den strijd voor Vlaanderland !”

De eigenlijke uitdrager van de studentenbeweging was De Vlaamsche Vlagge; ze deed ook in de andere provincies de Vlaamse gedachte kiemen en de actie groeien; zozeer, dat weldra aan een studentenbond voor heel Vlaanderen gedacht werd. De eerste voorbereidende landdag had reeds plaats in de paasvakantie van 1877 te Gent; hij werd voorgezeten door Z. Maelfait (De Vlaamsche Vlagge), A. Joos (Sint-Niklaas), A. Rodenbach (Roeselare) en Pol de Mont (Mechelen). Tijdens de landdag van 5 september 1877 werd het hoofdbestuur gekozen; het moest uitsluitend uit Leuvense studenten bestaan. Rodenbach werd de „algemene hoofdman”; De Mont de „keurman” voor Brabant, later tevens secretaris; keurman voor Antwerpen werd F. Heuvelmans en voor Oost-Vlaanderen was het Od. van den Berghe, tevens penningmeester. Limburg was nog niet vertegenwoordigd. Op 16 november van dat jaar legde Rodenbach tijdens een vergadering van de hoofdraad een plan voor dat de organisatie van een net van bonden over de verschillende colleges beoogde. Omdat men de houding van de overheid kende, zouden het geheime bonden zijn; ze zouden onder de leiding van de hoogstudenten staan. Hun eigen tijdschrift Het Pennoen, zou, zoals De Vlagge, in de drie jaarlijkse vakanties verschijnen. Het eerste nummer kwam uit tijdens de kerstvakantie 1877-'78. Limburg trad ook toe. Er werd nog één landdag gehouden; maar reeds op 4 november 1878 besloot de hoofdraad de landdagen voorlopig te schorsen. Onenigheid tussen hem en de andere leden van het hoofdbestuur bracht Rodenbach ertoe, na de tweede jaargang van Het Pennoen een nieuw tijdschrift te stichten, Het Nieuw Pennoen, waarin hij - de uitroepen en de leuzen moe - met de V.B. blijkbaar een meer positieve richting wilde inslaan. Slechts één nummer verscheen, eind 1879. Het Pennoen zette intussen zijn bestaan voort als een meer algemeen maandblad, dat trouwens van zijn 4de jaargang af de naam Jong Vlaanderen koos. Een strijd-lustiger richting kwam te Leuven van Pasen 1880 af aan het woord in Kwaepenninck, het blad van A. Depla, H. Persyn en E. Lauwers. Het was zo agressief, dat het de meer gematigde Vlagge deed opschrikken en dat het, naar het zeggen van Verriest, Gezelle het voorhoofd deed fronsen, wat misschien zijn latere reactie tijdens zijn Tieltse rede helpt verklaren. De Leuvense drukker wilde voor

het tweede nummer niet meer zorgen, zodat men het werk elders moest laten doen. Intussen had Rodenbach in maart 1880 wegens ziekte Leuven definitief verlaten. Op 23 juni overleed hij. Zijn begrafenis werd een triomftocht. Hij had immers, zoals De Vlagge schreef, „het vuur ontstoken, het licht gezaaid,... de storm geluid,... zijn blauwvoet uitgezonden als een morgenbode!” De invloed die van zijn kortstondige bedrijvigheid was uitgegaan, is aanzienlijk, in heel Vlaanderen, hoofdzakelijk wel in de katholieke milieus, maar ook - misschien wel uit naijver - in de vrijzinnige, meer in het bijzonder in de athenea. De activiteiten en methoden van het Gentse 't Zal wel Gaan hadden trouwens voorheen ook op hem reeds bevruchtend ingewerkt. Er dient echter de nadruk op te worden gelegd, dat door Rodenbach - met Gezelle en Verriest achter zich - de Vlaamse studentenbeweging de facto in katholieke handen gebleven is of er althans met meer duidelijkheid in overgegaan is. Zeker tot in 1878 heeft hij dit bewust gewild. Op de eerste landdag te Gent, Pasen 1877, formuleerde hij het ongeveer als volgt: We zijn niet Vlaams én katholiek, niet Vlaams omdat we katholiek zijn, het is iets groters, we strijden om Vlaanderen te doen herworden, en daarin - hier horen we Gezelle door Verriest heen - is als eerste deugd het katholiek-zijn begrepen. Vandaar Rodenbachs strijd tegen de „geuzen”, die een bestanddeel van het Vlaming-zijn wilden uitschakelen. In zijn gedicht Wanhoop van 21 september 1877 zou hij - veel erger dan Gezelle in zijn programmaverklaring van het jaar 1858 - op de „geuzen”, ook op de Vlaamsgezinden inhakken. Als het waar is, dat Rodenbach na 1878 van het oorspronkelijk streng katholieke standpunt zou zijn afgeweken, omdat hij verbitterd was door de tegenkanting van de hogere geestelijkheid of door de verdachtmaking waarvan hij zelfs in katholieke Westvlaamse milieus het slachtoffer werd - ook de mislukking van zijn studentenorganisatie en de opheffing van zijn studentenafdeling in het Leuvense Davidsfonds hadden hem ontstemd -, dan nog is die koerswijziging voor de geschiedenis van de V.B. onbelangrijk. Die eventueel andere Rodenbach was niet de Rodenbach die de studentenbeweging op gang had gebracht en wiens beeld de komende geslachten bleef bezielen.

e) De vrijzinnigen in West-Vlaanderen.

In die omstandigheden was het, zeker in West-Vlaanderen, een hachelijke zaak als liberaal toch flamingant te zijn. Niettemin mag de machtige beweging die in die provincie onder de katholieken ontstaan was, de naamloze werkers niet doen vergeten die, omdat ze liberaal waren, in de geschiedenis veel minder aan bod komen. De liberale of vrijzinnige flaminganten waren in West-Vlaanderen door de nood der omstandigheden op minder luidruchtig, maar daarom nog niet minder fundamenteel werk aangewezen. Velen onder hen waren te Gent onder J. Heremans gevormd en als leden van 't Zal wel gaan bezielde door J. Vuylsteke; door hun actie in het Willemsfonds en door het oprichten van scholen en bibliotheken legden ze zich op volksopvoeding toe.

Van een afstand lijken hun concrete standpunten en tijdelijke meningen niet altijd zo consequent voor wie de ingewikkelde machtsverhoudingen en de uiteenlopende belangen van de onderscheiden vrijzinnige groeperingen niet grondig kent, met

daarenboven de richtingen van de verschillende sociale geledingen. Evenmin als die van de katholieken trouwens. Zo stonden bv. heel wat vrijzinnigen weigerachtig tegenover de invoering van het algemeen stemrecht. Een erg onvlaams standpunt, als men rekening houdt m'en de verfranste bovenlaag, waartoe de cijnskiezers behoorden. Maar zolang het volk als zodanig niet voldoende ontwikkeld en onafhankelijk was om een eigen mening te hebben en derhalve, volgens hen, blind onder het gezag van de clerus opmarcheerde - de schoolstrijd bewees het - lag het voor de hand dat de vrijzinnigen daarin geen heil zagen. Vandaar hun ijver voor de volksopvoeding. Vandaar ook - maar dan in de andere richting - de huiver bij sommige katholieken voor het verplicht onderwijs in handen van een vrijzinnige staat.

Als volksopvoeder heeft vooral de veelzijdige Julius Sabbe te Brugge, o.m. door de oprichting van de studentenkring Van Maerlant's Zonen en van een plaatselijke afdeling van het Willemsfonds (reeds in 1872), een belangrijke rol gespeeld. In zijn cultureel maandblad *De Halletoren* (1874-'81) verdedigde hij de beginselen van een „strijdende Vlaamsche beweging op maatschappelijk gebied” (nummer van 24 november 1876); geleidelijk werd dit laatste een orgaan van de liberale verenigingen, vooral van het Liberaal Vlaams Verbond en van het Willemsfonds. Te Nieuwpoort onderscheidde zich P.F. de Swarte (1838-1914); hij richtte er een afdeling van het Willemsfonds op een zorgde daar en in de omgeving voor bibliotheken. Te Veurne maakte zich de geneesheer K. Barbier (1845-1924) verdienstelijk en te Kortrijk de schrijver Ald. van der Cruyssen (1836-1926); de laatste was een tijdlang hoofdinspecteur voor het middelbaar onderwijs en kwam later ook te Antwerpen voor de Vlaamse belangen op.

De helaas niet altijd onverdachte pogingen tot ontvoogding van het Vlaamse volk door middel van een gelaïciseerde school werden tijdens de liberale meerderheidsregering van 1878-'84 zelfs al te voortvarend met wettelijke beschikkingen nagestreefd. Na een bewogen schooloorlog kwam die stugge politiek als een boemerang op het hoofd van de wetgevers terug. Voor de Vlaamse zaak was deze politieke ommekêr wel geen ramp, maar nog minder een zege. Het was eerder nog een conservatieve dan een katholieke overwinning. Ook voor de politiek was het officiële katholicisme toen en ook later nog een zeker cement ter consolidering van de bestaande onchristelijke sociale toestanden. De nederlaag van 1884 maakte het de vrijzinnige flaminganten dan ook niet gemakkelijker.

Vergeleken bij Antwerpen en Gent bleven de Westvlaamse liberalen op Vlaams gebied heel zeker op de achtergrond; vergeleken met wat daar in het spoor van Gezelle, vooral door de katholieke studenten ontketend was, stonden de vrijzinnigen in West-Vlaanderen met hun actie nergens. De bezielende en eenmakende adem ontbrak volledig. Wat weer niet wil zeggen, dat de katholieke flaminganten altijd zo eensgezind waren. Zo weinig eensgezind, dat zelfs de Blauwvoeterij in het spoor van Rodenbach en met *De Vlaamsche Vlagge* achter zich, door niemand minder dan Gezelle zelf, in een rede tijdens de hulde van De Bo te Tielt op 30 september 1885, als „ruitenbrekerij” werd gebrandmerkt. Enkele maanden vroeger had Gezel-

le in een minder opgemerkt artikel in het tijdschrift *Le Muséon* en in het Frans, van een filologisch standpunt, zelfs de in zwang zijnde algemene taal afgewezen in bewoordingen die in niet-particularistische kringen, maar ook in andere, heel wat wrevel hadden gewekt. Na die twee gebeurtenissen is het prestige van de bron van alle goed in de ogen van een groot deel van de flaminganten dermate gedaald, dat zelfs iemand als Ign. de Beucker hem als verrader meende te moeten beschouwen.

f) *H. Verriest*.

Intussen zette de Blauwvoeterij haar weg voort, een weg die onvermijdelijk hellingen en dalingen kende. Hugo Verriest, die er op dat ogenblik de algemeen erkende feitelijke leider van geworden was, trachtte het prestige van de Meester te redden. Maar hij wachtte er zich wel voor Gezelle over de hele lijn gelijk te geven. In een zevental historisch geworden brieven die hij tot dat doel in het eerste nummer van *De Vlaamsche Vlagge* van 1886 publiceerde, maakte hij de studenten duidelijk wie Gezelle eigenlijk was. Het oordeel dat hij daar formuleerde, getuigde van zoveel inzicht, dat het nu nog geldt. Gezelle, zei hij, „staat buiten alle beweging en leeft in zijn eigen beweging. Moeit hem niet met de Vlaamsche Beweging, noch voor, noch tegen... Laat Gezelle gerust”.

Door zijn werk en zijn wezen heeft Gezelle zonder enige twijfel zelfs de politiek georiënteerde V.B. machtig vooruitgelopen, maar zelf is hij nooit mee opgemarcheerd. Niet letterlijk en niet figuurlijk. Indien hij later door de flaminganten toch gezien kon worden als de leider met de krijgsbanier in de hand, dan dankt hij dat aan het beeld dat Verriest van hem heeft opgehangen, waarin kleur werd gegeven aan wat hij was, en verdoezeld wat hij niet was.

Hugo Verriest is de heraut zowel van Rodenbach als van Gezelle geweest. Veel ruimer georiënteerd dan deze laatste had hij niets van de stugheid die veel Westvlamingen kenmerkt. Deze soepelheid stelde hem in staat te laten vallen wat aan de Westvlaamse beweging de vrije vleugelslag bemoeilijkte, nl. haar anti-Nederlandse trek. Door Verriest werd als 't ware de traditionele Westvlaamse oerdege-lijkheid mobieler gemaakt. Men denkt aan een muurschildering die, zonder haar cachet te verliezen, sierlijk op een vaandel wordt geborduurd. Nu kon ze wapperen en in stoeten meegaan. Al stond Verriest op bepaalde ogenblikken achter de Westvlaamse particularisten, de houding van b.v. een Duclos is hem wezensvreemd. Deze kenmerken hebben het hem mogelijk gemaakt in de V.B. juist die rol te spelen die voor hem was weggelegd. Van 1877 tot '81 had hij voor de hoofdredactie van *De Vlaamsche Vlagge* ingestaan. Het was wel de tijd dat de jonge garde - met zijn zegen trouwens - een strijdvaardiger Pennoen of Kwaepenninck nodig had. Maar *De Vlagge* bleef bestaan en de andere verdwenen. Reeds in 1875-'76 had zich om Verriest trouwens een vriendenkring verenigd, die zich, omwille van de aantrekkelijke sfeer die voor jongeren rondom geheime verenigingen hangt, de Swighenden Eede genoemd had. A. van Hee, K. Blancke, E. Demonie, A. Vyncke waren de eerste leden. Later traden ook A. Depla, H. Persyn, R. Adriaens, Al. Bruwier en E. Lauwers toe. Samen namen zij een tijdlang zowat de supervisie van *De Vlagge* waar; met een paar van hen zou Verriest

van 1896 tot 1901 het christelijk democratisch weekblad *De Nieuwe Tijd* opstellen. Dat Verriest zich trouwens sedert lang van zijn leidende positie bewust was, hebben we reeds vastgesteld ter gelegenheid van zijn optreden na het Ruitenbrekersincident. Deze leiderspositie werd in hoge mate versterkt door zijn uitzonderlijk sprekerstalent, dat zowel in het Noorden als in het Zuiden waardering vond.

Tijdens die eerste stormachtige jaren van de V.B. had Verriest alles gezegd wat in West-Vlaanderen gezegd moest worden. Later, als de verstilling is ingetreden, het kiemingsproces van het uitgestrooide zaad, zou hij hetzelfde blijven herhalen, niet omdat hij was blijven stilstaan in zijn denken, maar omdat de eerste visionaire gezichtspunten zo juist waren geweest. Nog in 1906 hield hij in de Vlaamse Academie een opmerkelijke voordracht met als titel: *Wat er in Vlaanderen roert en wat er stil blijft*. Daarin stelde hij de Franse mentaliteit in de meisjesscholen heftig aan de kaak, maar juichte om het nieuwe leven dat overal in de Westvlaamse „mannenwereld” aan het groeien was. Aan Rodenbach bracht hij hierbij een eresaluut. De herinnering aan zijn leerling heeft hij trouwens al die tijd en ook later levendig gehouden en eerder reeds had hij door zijn invloed op de studenten ertoe bijgedragen om diens levensdroom eindelijk in vervulling te laten gaan.

g) Verdere ontwikkeling en het leiderschap van C. Verschaeve.

Reeds vóór Rodenbachs dood was de door hem opgezette studentenorganisatie uiteengevallen; het vuur dat hij overal had ontstoken, was daarmee echter niet gedoofd. De publikatie van zijn meesterwerk *Gudrun* (1882) en van *Al de Gedichten* (1888), en vooral de inhuldiging van zijn praalgraf te Roeselare (1888) hadden hem meer dan tevoren in de belangstelling geplaatst. In alle scholen ontstonden bonden, die, door de tegenkanting die ze ondervonden, des te meer wervingskracht kregen. In 1890 deed A. Laporta een poging om de studentenbeweging weer te organiseren. Die poging mislukte, maar in 1903 kwam het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond tot stand. De eigenlijke stichters waren echter geen Westvlamingen meer.

Nog eenmaal zou de studentenbeweging uit hetzelfde West-Vlaanderen een machtige stuwning ontvangen in de figuur van C. Verschaeve. Zeer vroeg reeds hadden de studenten in hem een nieuwe Rodenbach vermoed; in 1894 namen ze hem reeds op in de redactieraad van *De Vlagge*. In dat tijdschrift, en van 1908 af in *L. Dofsels Jong Dietschland*, zou hij zijn altijd persoonlijke opstellen publiceren. Maar hoe groot zijn invloed op de Vlaamse jeugd en op de V.B. in het algemeen ook geweest is, door zijn enigszins geforceerde algemeen Germaanse oriëntering en zijn weidse visies die zelden naar vaste grond zochten, kan hij bezwaarlijk als een typisch Westvlaming van de in dit artikel bedoelde school beschouwd worden. Wel had hij met de vertegenwoordigers van die school het feit gemeen dat ook hij een totaal eigen persoonlijkheid was. Tussen de twee wereldoorlogen was zijn invloed en zijn gezag bij een belangrijk deel van de katholieke flaminganten overweldigend. En daarbij is er dan geen verschil meer tussen West-Vlaanderen en de rest van het Vlaamse land.

Of die Verschaeve-cultus over de hele lijn positief geweest is, zal de geschiedenis binnen afzienbare tijd wel kunnen uitmaken. Maar de hele gedachtenwereld van en rondom Verschaeve lijkt door de visionaire, weinig realistische dromen van de laatste alleszins sterk gekleurd met een niet overtuigend waas van utopisme. Verschaeve kon alleen dat volk in vervoering brengen dat, liever dan zijn rechten te veroveren, van het genot van die rechten bleef dromen, omdat men in een Babylonische gevangenschap nu eenmaal graag over een messias fantaseert en in die fantasieën zijn voltooiing vindt. En Babylonisch was de bedoelde gevangenschap, omdat - en hier formuleren we wat de grote tragedie van de hele katholieke, dus ook Westvlaamse V.B. geweest is - de V.B. werd tegengewerkt en onmeedogend beknot juist door degenen van wie men het meest had mogen verwachten. Die beweging was per essentie katholiek, ze wilde het zijn en blijven en het was de geestelijke overheid die haar bestreed. Typerend voor de netelige positie van de katholieke flaminganten is wel het volgende. Een half jaar voor de provincieraad van West-Vlaanderen met de vernederlandsing van de Gentse universiteit instemde, verbood mgr. Waffelaert in zijn Monitum ad Clerum van 29 december 1911, zijn priesters te ijveren voor die vernederlandsing of toe te laten dat de gelovigen ervoor zouden ijveren. Die universiteit was neutraal en hij beschouwde ze dus als anti-godsdienstig. Door het gebruik van de landstaal zou, volgens hem, haar „negatieve” invloed nog groter worden.

De omstandigheid dat ten slotte toch de overwinningen werden behaald die logisch beschouwd in die omstandigheden onmogelijk behaald konden worden, geeft een duidelijke idee van de eigenlijke betekenis van de Westvlaamse beweging, van haar sterkte en van haar zwakheid. Door haar gebrek aan politieke belangstelling, haar trouw aan het katholieke gezag, dat haar tegenwerkte, en de nadruk die ze legde op de actie van binnen-uit, heeft ze heel wat dynamisme geremd en heilzaam rumoer doen verstommen, maar tevens heeft ze de Vlamingen-in-de-rij zo sterk gemaakt, dat dezen ten slotte gingen opmarcheren in de richting die door de generaals niet gewild werd. Het katholieke Vlaanderen heeft katholiek-zijnd zijn eigen kerkvoogden meer dan eens de weg gewezen, de enige ware weg.

Haar einddoel zou de V.B. echter zonder de hulp van de wetgever nooit bereikt hebben. Dat de pioniers van de Westvlaamse beweging die hulp niet nastreefden, het beroep erop aanvankelijk zelfs afwezen, kon in het midden van de 19de eeuw nog op rekening worden geschreven van een juist inzicht in de eigen zwakheid; maar dat Verschaeve zich nog in de dromen bleef vermeien, getuigt niet van realisme. In hem was intussen de Westvlaamse beweging van filologisch levensbeschouwelijk geworden en op die wijze was ze aan haar eigen voedingsbodem ontgroeid. Met hem bloeide dan ook de in dit artikel behandelde richting van de V.B. in heerlijkheid dood. En dat was geen verlies, want intussen was een andere tak - mede door de sappen van de eerste gevoed - sterk genoeg geworden om op een ander niveau tot actie over te gaan. De man die uit staatsvervreemding aanvankelijk de wetgever nooit aangesproken zou hebben, was immers intussen langzaam bezig

zelf wetgever te worden.

LITERATUUR : hoofdideeën en de algemene gedachtengang: H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte 1780-1914*, 4 dln. (1963-'65). - oudere periode : J. Smeyers, *Vlaams taal- en volksbewustzijn in het Zuidnederlands geestesleven van de 18de eeuw* (1959).- voor enkele belangrijke algemene inzichten : A. Viaene, *Persoonlijkheid van West-Vlaanderen*, in *West-Vlaanderen* (verzamelwerk onder leiding van A. Viaene, 1958, p. 21-31). - oudere tijdsdocumenten : F. Rodenbach, *Albrecht Rodenbach en de Blauwvoeterij*, 2 dln. (1909); L. Dosfel, *Schets van eene geschiedenis van de Vlaamsche Studentenbeweging* (1924); *Vlaggeboek (Die seer scone Historie ofte gheschiedenisse der vrome yeesten ende vroede ghesechden der catievige scriftuer die men noemet De Vlaamsche Vlagge...)* (1926). - Details werden ontleend aan *Ons 75-jarig jubelfeest (1851-1926)*, het herdenkingsboek van het Willemsfonds (1926); P. Allossery, *Kan. Adolf Duclos (1841-1925). Met een kijk op den zoogenaamden taal-particularistenstrijd* (1930); F. Baur, *Brieven van, aan en over Gezelle II (Jubileumuitgave van Guido Gezelle's volledige werken, dl. 18)* (1939); R.F. Lissens, *Brieven van Albrecht Rodenbach* (1942); F. Baur, *Albrecht Rodenbach. Verzamelde werken*, 3 dln. (1956-'60); J. Geldhof, *De bisschoppen van Brugge, in West-Vlaanderen* (onder leiding van A. Viaene, 1958, p. 122-134); R. Stock, *Het katholiek middelbaar onderwijs, in West-Vlaanderen* (1958, p. 409-415); G. Gyselen, *De openbare volksbibliotheken, in West-Vlaanderen* (1958, p. 433-443); J. Geldhof, *West-Vlaanderen in de spellingsoorlog van 1841*, in *Biekorf*, jg. 61 (1960, p.p. 79-83, 275-281, 339-346); A. Viaene, *Guido Gezelle en de gilde van Sinte-Luitgaarde 1874*, in *Biekorf*, jg. 66 (1965, p. 366-384); J.J.M. Westenbroek, *Van het leven naar het boek* (1967); V. Arickx, *Het Westvlaams Idioticon*, (de inleiding tot de anastatische herdruk van De Bo's woordenboek) (1970); J. Boets, *Gezelle, de „flaminguist”*, in *Spiegel der Letteren*, jg. 13 (1970-'71, p. 174-188); J. Boets, *Gezelles Cortracena* (1972); J. Persyn, *Schoolmeesterije verketelbuscht menschenvlaamsch*, in *Gezelliana*, II (1971, p. 80-86); M. Hanson, *De bisschoppelijke kolleges in West-Vlaanderen beroerd door de eerste spellingstrijd na 1830*, in *Biekorf*, jg. 75 (1974, p. 23-30); recent detailonderzoek in meer lokale publikaties zoals 't *Halletorentje* (college Tielt; art. van o.m. R. Vanlandschoot); *Eertijds* (Klein Seminarie Roeselare; art. van o.m. M. de Bruyne); *Haec olim* (college Brugge); *Rollariensia* (Geschied- en oudheidkundige kring Roeselare; art. van o.m. J. Huyghebaert, A. Demeulemeester en L. Monbaliu).

JOZEF BOETS

B. DE TWINTIGSTE EEUW.

Toen op 14 augustus 1909 te Roeselare het standbeeld van Albrecht Rodenbach werd ingewijd, geschiedde dit in zo'n geest dat inderdaad niet meer ontkend kon worden dat de V.B. in West-Vlaanderen een zekere verruiming had doorgemaakt. Ze beperkte haar object niet meer tot West-Vlaanderen. Toch behield ze haar eigen christelijke, ja zelfs kerkelijke kleur. Daarvan waren de letters AVV-VVK op Rodenbachs graf een getuigenis.

1. CHRISTELIJKE DEMOCRATIE EN VLAAMSE BEWUSTWORDING.

Het verzet van de hogere geestelijkheid tegen de vernederlandsing van het middelbaar en van het hoger onderwijs, de tegenkating die De Vlaamsche Vlagge van haar moest ervaren, haar behoudend optreden tegen democratische tendensen, in het bijzonder tegen de Vrije Christen Democraten, brachten evenwel met zich mee dat binnen die groepen het christelijke geleidelijk gepaard zou gaan met een dosis antiklerikalisme. Dit laatste kwam vooral tot uiting in de politieke beweging van het daensisme die in West-Vlaanderen, vooral in het gewest Brugge rondom priester F.-A. Fonteyne, maar ook in het zuiden (Moeskroen) een beperkte, tijdelijke invloed verwierf. Het was duidelijk Vlaams; één van zijn strijdliederen beriep zich op Rodenbachs naam. Naast en vaak tegen de Vrije Christen Democraten ontwikkelde zich binnen de katholieke partij een meer geduldige christelijke democratie onder de geestelijke leiding van pries-

ters die zich niet in een verzetshouding lieten dringen : Achiël Lauwers, deken De Gryse, kan. Maes, Achiël Logghe, priester De Strooper. In 150 Jaar Katholieke Arbeidersbeweging in België merkt S.H. Scholl op : „Ook is het wel duidelijk dat (...) speciaal in West-Vlaanderen, reeds geruime tijd over de Vlaamse belangen en grieven gepraat moet geweest zijn; zonder dit is die Vlaamse sfeer op de Sociale Weken (de Vlaamsche Sociale Weken van de Christelijke Arbeidersbeweging) niet te verklaren”. Hij zegt met nadruk : „Verder is ook bekend dat er sociale tendensen in de studentenbeweging aanwezig waren. Aldus in de jaargang 1911-'12 van De Vlaamsche Vlagge, waar de stelling verdedigd werd dat de Vlaamse Beweging een sociale beweging moest zijn”. Er groeide dus in de laatste jaren voor de Eerste Wereldoorlog een geestelijke verwantschap tussen de katholieke V.B. van de Westvlaamse studenten en de christelijk-democratische richtingen. Als exponenten daarvan kunnen we priester De Strooper, de priester-journalist De Witte, Odiel Spruytte, Leo Dumoulin, pater J. Callewaert noemen. Al mocht deze laatste na zijn terugkeer uit Ierland op 6 juni 1921 in West-Vlaanderen niet meer optreden, zijn invloed bleef er werken; talrijke jongeren uit de studentenbeweging en de meisjesbonden zochten hem te Gent op. Door hun groeiend antiklerikalisme werden de Vrije Christen Democraten enigszins naar de vrijzinnige flaminganten toe gedreven, wat de invloed van deze laatsten in West-Vlaanderen echter niet merkbaar groter maakte. Onder de negen Westvlaamse leden van de Tweede Hoogeschoolcommissie (1907) kwam slechts één vrijzinnige voor, nl. Julius Sabbe. Er waren verder één daensist, dr. August Doussy uit Kortrijk, twee leden van de Swighenden Eede : dr. Alfons Depla uit Kortrijk en notaris Hendrik Persyn uit Wingene, en een oud-leerling van G. Gezelle, dr. Eugene van Oye uit Oostende. De anderen waren Hendrik Baels uit Oostende, Alfons de Groeve uit Brugge, Juliaan Delbeke uit Roeselare en dr. Emiel Lauwers uit Kortrijk. Ook in de Kommissie ter vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool (1919) zetelde slechts één vrijzinnige Westvlaming : Julius Boedt uit Brugge.

De invloed van de Westvlaamse school bleef naverwerken, o.m. met Cyriel Verschaeve en Robrecht de Smet. Beschouwde de eerste zich als de voortzetter van de taak van A. Rodenbach - hetgeen zonder overschakeling naar een meer algemeen Vlaamse geest niet goed denkbaar was -, Robrecht de Smet zou de verruiming van het staatkundig denken in de V.B. naar de heel-Nederlandse idee in ruime mate beïnvloeden.

Laten we het eerst over de oorlog 1914-'18 hebben, waarin de V.B. nieuwe wegen zou pogen te betreden. Door omstandigheden zou West-Vlaanderen daarin een eigen rol spelen, die het nochtans niet van de andere Vlaamse gewesten zou verwijderen, eerder ze wellicht dichter aaneensnoeren. De nieuwe wegen heetten Frontbeweging en Activisme.

2. WEST-VLAANDEREN EN HET ACTIVISME. De belangrijkste Westvlaamse figuren in het activisme waren dr. A. Depla en de Willemsfondser dr. Emile Dumon (Brugge). De rol van West-Vlaanderen was er niet opvallend, zeker niet in het raam van de meer radicale Jong-Vlaamsche Beweging, waarin de Willemsfondser Marcel van de Velde wel

de enige op de voorgrond tredende Westvlaming was. We moeten toch wijzen op de invloed van de strijdpoezie van René de Clercq, Westvlaming van afkomst, discipel van Hugo Verriest en uitgeweken naar Noord-Nederland. Daar waar H. Verriest herhaaldelijk als graag beluisterde spreker was opgetreden en sympathie voor West-Vlaanderen in het bijzonder en voor Zuid-Nederland over het algemeen had gewekt, schreef R. de Clercq de zes verzen die een hele evolutie vertolken in de staatkundige opvatting van een deel der V.B. tussen de twee wereldoorlogen :

Het eerst had ik u lief, West-Vlaanderen mijn.

Dat moest 't begin, 't begin der liefde zijn.

Maar groeiend voelde ik, en een scheiding viel,

Heel Vlaanderen, heel schoon Vlaanderen in mijn ziel.

Thans is mijn geest gerijpt, mijn liefde gansch :

Mijn lied en leven luidt : Groot-Nederlandsch.

Zonder twijfel heeft een generatie Vlamingen - zij die na 1918 de jeugd was - de invloed van die proclamatie, de dichtelijk-politieke expressie van de heel-Nederlandse leer van het weekblad Vlaanderen, ondergaan : René de Clercq en Robrecht de Smet, twee Westvlamingen.

3. DE FRONTBEWEGING.

Bijzondere omstandigheden golden voor West-Vlaanderen in verband met de Frontbeweging. Daar vele Westvlaamse „fransmans ” in die augustusmaand in Frankrijk aan het werk waren, konden een aantal van hen, ofschoon niet dienstplichtig, gemobiliseerd worden. Dit was ook het geval met de in 1914 nog niet dienstplichtige jongens uit de Westhoek, die onbezet gebied bleef. Zo lag het Westvlaamse contingent in het frontleger in verhouding tot dat van de andere provincies hoger. In Eer Vlaanderen vergaat schrijft Jozef Simons - Ivo Draulans -, sprekend over het IJzerfront : „t Gaf wel een volledig beeld van het Vlaamsche volk. Officieren en soldaten van alle legerafdelingen. uit alle gouwen, verbroederden er in de liefde voor Vlaanderen. De Westvlamingen hadden er de overhand”. We menen ook te mogen stellen dat de bijdrage van Westvlamingen in de Frontbeweging vrij groot was : Adiel Debeuckelaere had er de leiding van; zijn dorpsgenoot Firmin Deprez was te Leuven de bezieler van Amicitia, waarvan de geest inspirerend was voor het Secretariaat van de Katholieke Vlaamsche Hoogstudenten. Hij zou, evenals de Ierse Bruggeling Joe English en de in Antwerpen geboren, doch in Wevelgem opgevoede Lode de Boninge, als een van de symbolen van de IJzertragedie vereerd worden : drie van de negen. Maurits Geerardyn was de man die de defaitistische, sovjetiserende tendens van Antoon Pira het meest doelmatig bestreed; Joris van Severen, Jeroom Leuridan, Jozef Verduyn waren vooraanstaande persoonlijkheden in de Frontbeweging, wat met een iets lichtere klemtoon ook van Dries Devos, Joris Lannoo, Berten Pil, Rik Demoen, Oscar Dekeyser, Cesar Couvreur en Antoon Samyn gezegd mag worden.

Opzettelijk noemen we Cyriel Verschaeve in dit verband niet, omdat hij feitelijk van de Frontbeweging geen deel heeft uitgemaakt. Wel onderhield hij veel contacten met de leiders ervan en was zijn invloed er groot. In het laatste oorlogsjaar liepen de wegen van Verschaeve en van de „legerleiding” uiteen, daar de laatste terughoudend bleef ten

aanzien van het activisme en de eerste het meer positief ging beoordelen. Deze meer radicale houding was de resultante van de zin voor absoluutheid en gedachtelijk doordrijven van Verschaeve, hoedanigheden die op jonge geesten aantrekkingskracht uitoefenen en soms samengaan - vooral in de politiek - met een tekort aan realistisch inzicht. Die geestesgesteldheid van de „ziener” van Alveringem zou ook in latere decennia bepalend zijn voor zijn gedachtenwereld en voor de houding van hen die zijn invloed ondergingen. We kunnen hier stellig van personalisme gewagen, niet van particularisme. Meteen rijst de vraag, waarom Verschaeves zin voor grootse visies zich op bijzondere wijze in zijn nationaal-volkse strevingen openbaarde. Dat hij Rodenbachs lijn in die materie wilde doortrekken en dat hij en zijn opvattingen af te rekenen hadden met sterke remmingen en harde tegenstand vanwege zijn overheid, zullen er niet vreemd aan geweest zijn. Als zodanig is Verschaeve dan toch een Westvlaams gekleurd fenomeen.

Met deze beschouwingen zijn we vooruitgelopen op het verschijnsel Verschaeve na de Eerste Wereldoorlog.

4. LANGZAAM HERSTEL EN GROEI NAAR RADICALISME.

Na de wapenstilstand van 11 november 1918 zou West-Vlaanderen zich meer dan de andere provincies moeten inzetten om de schade, door de oorlog veroorzaakt, te herstellen. Het voelde vooral in de Westhoek de materiële gevolgen van de oorlog scherper aan. De besprekingen in de provincieraad en de activiteiten van de parlementairen zijn dikwijls op die kwestie geconcentreerd geweest. Kwam in die milieus een Vlaamsgezinde uiting voor, dan ging ze gewoonlijk gepaard met een zich-distantiëren van het activisme. Zo sprak het Brugse Burgerwelzijn van 12 januari 1920 zich uit voor „de stichting van een Vlaamsche Hoogeschool te Antwerpen, om maar niet den schijn te wekken het werk van activisten en Duitschland voort te zetten”. Men wilde goed staan met het officiële België. In mei 1920 keurde de gemeenteraad van Brugge een toelage goed voor het Frans lyrisch toneel. Toen de Oud-Hoogstudentenbond van West-Vlaanderen op 7 juli 1920 tot viering van de Gulden-Sporenslag opriep, deed hij het onder verwijzing naar de troonrede van de koning „na de bevrijding van het vaderland”. In augustus 1920 werd mgr. Waffelaert naar aanleiding van zijn priester- en bisschopsjubileum gehuldigd. Zijn reactie was een hulde aan de glorie van het Belgisch vaderland.

a) *Veronachtzaamde Westhoek.*

Het herstel kwam traag op gang. West-Vlaanderen, vooral de Westhoek, voelde zich eens te meer veronachtzaamd. Dit, alsmede het feit dat Westvlamingen in de Frontbeweging mede een leidende rol speelden, kan een gedeeltelijke verklaring zijn voor hetgeen we na 1920 zullen vaststellen: dat West-Vlaanderen inzake V.B. dikwijls een radicaler standpunt innam. Dit was niet alleen in Vlaams-nationalistische kringen het geval, doch ook in de christelijke arbeidersbeweging en bij de Vlaamsgezinden in de katholieke partij. De invloed van bepaalde Vlaamse persoonlijkheden is daar niet vreemd aan. Ook het meer agrarisch karakter van de streek en haar meer traditionele gebondenheid aan het christelijke, o.m. dank zij de literatuur van

de Westvlaamse school, hebben daartoe bijgedragen. Mag ook aangenomen worden dat „het zout van de zee” de overtuiging harder maakt, zoals Westvlaamse dichters beweerd hebben? Zeker is dat de Rodenbach-traditie nawerkte, in het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS), in de Vlaamse-meisjesbeweging en later in de Katholieke Studentenactie (KSA).

b) Nieuwe actie.

Te Roeselare werden op 13 en 14 september 1919 de Rodenbachfeesten gehouden, toen het standbeeld, in de oorlog naar Gent overgebracht, opnieuw opgericht werd. Verschaeve voerde er het woord, na Hendrik Borginon en Frans van Cauwelaert. Teleurgesteld en terneergedrukt wegens de machteloosheid van de V.B. had hij aan De Vlaamsche Vlagge, toen ze opnieuw verscheen, het ondubbelzinnig parool „zelfstandigheid” meegegeven „namens de IJzerhelden, de Vlaamsche”. In dezelfde geest had hij gesproken op de Landdag der Vlaamsche Meisjes te Gent (11 augustus 1919) en sprak hij te Roeselare. Het valt op, hoe F. van Cauwelaert bij dezelfde gelegenheid met meer nadruk dan ooit over de Vlaamse grieven sprak. We kunnen aannemen dat hij „in het Westvlaamse hart”, omringd door Hugo Verriest, Stijn Streuvels, de notaris Hendrik Persyn, Robrecht de Smet, Dries Devos, naast Ernest Claes, Alfons van de Perre e.a., het Westvlaams radicalisme heeft aanvoeld dat al iets vroeger ook bij zijn eigen Westvlaamse partijgenoten tot uiting gekomen was. Op 27 april 1919 was te Roeselare het Katholiek Vlaamsch Gouwverbond opgericht onder voorzitterschap van Gustaaf Sap, die in de oorlog van Le Havre uit aan de Frontbeweging diensten had bewezen. Het voorlopig bestuur ervan deed op 1 juni 1919 een beroep op de priesters „al het mogelijke te doen om, in den kortst mogelijken tijd, de katholieke Vlamingen uwer omgeving te vereenigen en op te leiden. Burgers, werklieden, vrouwen, meisjes moeten in bonden verenigd en onder uwe hooge leiding den strijd voeren... Vlaamsch en Katholiek moet de fiere leuze zijn waaronder we eendrachtig den kiesstrijd aanvangen”. De oproep blijkt ingegeven te zijn door de vaststelling „dat zelfs de katholieken onder de Vlamingen zich bereid toonen met andersdenkenden mede te werken om den aanstaanden kiesstrijd op zuiver Vlaamsch terrein, en desnoods tegen de katholieke gedachte in, te voeren”. Hieruit blijkt de wil van een aantal zeer bewuste Westvlaamse flaminganten (H. Persyn, dr. G. van den Bulcke uit Veurne, de architect Huib. Hoste uit Brugge, de apotheker Wostyn uit Tielt, dr. R. Rubbrecht uit Brugge, Stijn Streuvels e.a.) om de Vlaamse politiek als katholieken te bedrijven. We zullen spoedig zien dat dezelfde wil tot uiting zal komen bij de meesten van hen die in de herfst van 1919 te Lichtervelde de Westvlaamse afdeling van de Frontpartij oprichtten. Alle belangrijke Westvlaamse plaatsen waren op die bijeenkomst vertegenwoordigd, waarvan gewezen frontmannen de leiding hadden. In juni 1919 had G. Sap al kunnen bewerken dat in West-Vlaanderen een akkoord tussen het Katholiek Vlaamsch Verbond en de Katholieke Associatie werd bereikt, waarbij deze laatste verklaard had het minimumprogramma te aanvaarden. Tot dat akkoord hadden de oud-strijder Alfons de Groeve en prof. Lodewijk Scharpé bijgedragen.

Toen dr. A. van de Perre te Antwerpen zich met Fr. van Cauwelaert op datzelfde minimumprogramma engageerde en daarbij de klemtoon werd gelegd op de tegenstelling ervan met de eis van zelfbestuur, kwamen drie Westvlaamse reacties los : van Dries Devos in een Open Brief in Ons Leven, van pater Peeters en van Gerard de Coninck namens een tiental studenten „zich niet te laten meeslepen”. Pater Peeters liet in zijn reactie verstaan dat er in Brugge een verzoening tussen Het Vlaamsche Front en het Algemeen Vlaamsch Verbond in de lucht hing.

5. VERKIEZINGEN EN POLITIEKE INCIDENTEN.

We stelden vast, dat de V.B. in West-Vlaanderen beslister optrad dan elders. Wie daaruit zou menen te moeten verwachten, dat dit bij de verkiezingen van 16 november 1919 - de eerste met toepassing van het enkelvoudig algemeen stemrecht - zou blijken uit een succes van de Frontpartij, zou bedrogen uitkomen. Ze haalde er in West-Vlaanderen geen enkele kandidaat door, terwijl in de andere provincies vijf Fronters gekozen werden. Haar mislukking in West-Vlaanderen was o.m. hieraan te wijten, dat de katholieke partij tegenover de Frontmannen duidelijk Vlaamse figuren had geplaatst (G. Sap, L. Scharpé, Aloïs van de Vyvere), maar ook hieraan dat te Brugge de daensistische fractie een aparte lijst had ingediend en er ook een bekende Vlaming op de liberale lijst stond, namelijk de advocaat Jules Boedt, die door sommigen van activisme beschuldigd was. West-Vlaanderen was de eerste provincie waar een Vlaamse liberaal een kans maakte tegen het verzet van de franskiljonse liberale associaties. Deze waren vrij invloedrijk, hetgeen ze te danken hadden aan hun relaties met regeringspersonaliteiten en aan de verwantschap van hun nationale opvattingen met die van de conservatieven in de katholieke partij.

In de drie zgn. traditionele partijen waren tegenstanders van de vernederlandsing van het universitair onderwijs in Vlaanderen, zoals bleek uit het feit dat in de provincieraad leden van de drie partijen (19 in het geheel) tegen de motie voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit stemden. De motie werd met 46 stemmen aangenomen. Ze luidde : „Terugblikkend op de koninklijke belofte van gelijkheid in rechte en feite, voor Walen als voor Vlamingen in het ééne België; overwegend dat alleen eene vaste beslissing de onrust en de verdeeldheid in België kan heelen; aangezien dat de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool voorstanders vindt in alle politieke partijen, dus eene Vlaamsche Belgische nationale kwestie is; stellen den Provincieraad voor den wensch uit te drukken dat de Regeering zoohaast mogelijk de zaak zou oplossen in den zin der vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool”.

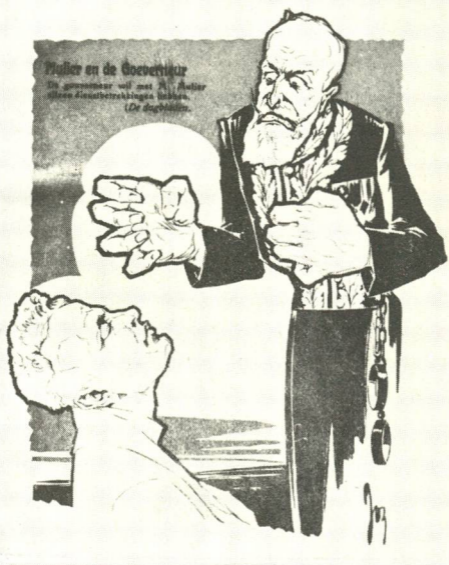
Bij de verkiezingen van 20 november 1921 stuurde West-Vlaanderen twee Fronters naar het Parlement (Emile Butaye en Joris van Severen) en dit ondanks de stunt die te Brugge werd gepleegd, toen de kandidaat van de Frontpartij, Adiel Debeuckelaere, er negen dagen vóór de verkiezingen werd gearresteerd, beschuldigd van landverraad als zgn. Ruwaard van de Frontbeweging (negen maanden later werd hij vrijgesproken). Korte tijd na de verkiezingen werd tegen Arthur Mulier een gelijksoortige campagne gevoerd als te Brugge tegen Debeu-

ckelaere. Mulier had zich in de oorlog als student aan de vernederlandste universiteit te Gent laten inschrijven. Toen hij in november 1921 op de Kortrijkse lijst van het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW) tot provincieraadslid werd verkozen en als bestendig gedeputeerde aangewezen werd, werd hij in de zitting van de provincieraad door de liberaal Gillon van activisme beschuldigd. Op een bijzonder rumoerige raadsvergadering volgde een beslissing van de Bestendige Deputatie die, daartoe door minister F. Masson, langs de gouverneur om, aangezet, haar vertrouwen in Mulier opzegde. In de kringen van de christelijke arbeiders riep dit een verontwaardigde reactie op: de behoudenden hadden in Mulier én de christelijke democraat én de Vlaming getroffen. Ze hadden meteen in het ACW een Vlaamse reflex losgeslagen, die De Volksmacht, het orgaan van het Westvlaamse ACW, heftig uitte. Het geval-Mulier is een van de oorzaken van het feit dat de ACW-afdelingen, vooral in het zuiden van West-Vlaanderen, jarenlang een houding van wantrouwen tegenover de katholieke partij zouden aannemen en wat meer begrip voor de meer radicale Vlaamse politiek van de Vlaamse nationalistes aan de dag zouden leggen. De nawerkende invloed van het daensisme was daar ook niet vreemd aan.

Een meer doortastende Vlaamse houding werd, vooral in West-Vlaanderen, ook door het Verbond der Vlaamse Oudstrijders (VOS) aangenomen. Dit Verbond, opgericht door de Westvlaming Jef Verduyn en waaraan mannen als J. Leuridan, Dries Devos, Rik Demoen, Antoon Samyn hun beste krachten wijdden, kwam herhaaldelijk bij plechtige

nr 1 - 1^e Jaargang. Prijs per kwartaal: fr. 5.25. - Losse nummers: 50 centiem. 2 April 1927.

Pallieter

De Fransche Haan in het Belgisch Kiekenkct

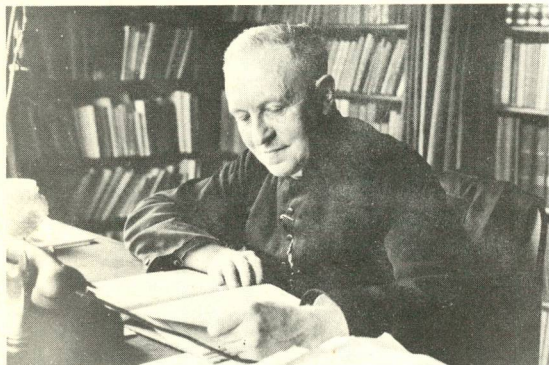
A. Mulier en gouverneur Baron Janssens de Bisthoven („Mulier en de Goeverneur. De Gouverneur wil met M. Mulier alleen dienstbetrekkingen hebben. De dagbladen”).

vlaginwijdingen en daarmee gepaard gaande betogingen in harde botsing met de rijkswacht.

6. GROOT-NEDERLANDSE TENDENSEN.

In september 1921, twee maanden voor de verkiezingen van november, begon Van Severen de uitgave van het weekblad *De Vlaming van Roeselaere-Thielt*, dat van 1 januari 1923 af onder de naam *De West-Vlaming* een belangrijke rol zou vervullen in de uitdrukking van de evolutie van de Vlaams-nationale idee in West-Vlaanderen.

Van Severen nam op bepaalde momenten tussen de twee wereldoorlogen beslissingen die aan de V.B. in zijn provincie speciale aspecten hebben verleend. Het zou nochtans onjuist zijn alleen hem voor die evolutie verantwoordelijk te zien. Vooreerst is er de relatie Verschaeve-Van Severen; de laatste heeft invloed van de eerste ondergaan, de eerste tot op een bepaald ogenblik de gedachtenevolutie van Van Severen tijdelijk gevolgd. Nog andere persoonlijkheden hebben de ontwikkeling beïnvloed: dr. A. Depla, R. de Smet, O. Spruytte, M. Geerardyn, Leo Dumoulin, Berten Catry, Berten Pil; in een later stadium: Tony Herbert, Paul Beeckman; nog later Albert de Clerck, Michiel Vandekerckhove, kan. Karel Dubois, Renaat van Elslande.

Karel Dubois.

Door hun tegenwerking bleven mgr. Waffelaert en zijn vicaris-generaal mgr. Vandermeersch ook niet zonder invloed op de evolutie.

A. Depla was de meest op de voorgrond tredende Westvlaamse activist geweest. Van zijn sterfbed in Nederland (1924) zond hij deze boodschap naar Vlaanderen: „Meer en meer ben ik tot de overtuiging gekomen dat Vlaanderen slechts te redden is door een federatief verbond met Nederland. Van België moet ik niets weten”. De laatste negatieve woorden lagen helemaal in de lijn van wat priester R. de Smet wekelijks in het blad *Vlaanderen* doceerde. Ook O. Spruytte, L. Dumoulin, Karel van der Espt en M. Geerardyn bewogen zich, wanneer ze aan V.B. dachten, in de anti-Belgische zin die Verschaeve had aangewezen, doch meer dan deze laatste legden ze de nadruk op het positieve deel van Depla's testament. Zo groeide de Groot-Nederlandse tendens, die zich in de politieke activiteit het eerst in West-Vlaanderen duidelijk zou manifesteren. Bijna gelijktijdig ontwikkelden zich in West-Vlaanderen sociale opvattingen die eerder en duidelijker dan in de andere gewesten de Vlaams-nationale politiek zouden binnendringen.

7. „ROOMS-KATHOLIEK” WEST-VLAANDEREN.

Vooralsnog aanvaardden zij die zich in West-

Vlaanderen als Vlaams-nationalisten opstelden, de leiding van Het Vlaamsche Front - Partij der Vlaamsche Nationalisten, dat op 4 juni 1922 te Brugge zijn derde Congres hield. Deze partij zou ijveren voor zelfbestuur, voor amnestie voor de activisten en zou, omwille van de eendracht, de godsvrede eerbiedigen. Door de houding van de Westvlaamse voormannen zou het echter niet lang daarbij blijven. Al zes maanden later spraken deze zich uit voor een Rooms-katholieke politiek. Vrijwel alle Vlaams-nationalistische voortrekkers in West-Vlaanderen bekenden zich tot de katholieke levensbeschouwing, die trouwens in de provincie vrij algemeen aanvaard was. Zeer Vlaamsbewuste bestuursleden van het Katholiek Vlaamsch Verbond, die moeilijk vrede konden nemen met het minimumprogramma, zouden gemakkelijker voor de nationalistische partij te winnen zijn, mocht deze zich op een katholiek standpunt plaatsen. Na het geval-Mulier was het milieu van de christelijke arbeiders ontvankelijker voor Vlaams-nationale propaganda, vooral als deze uitging van een zich als katholiek aandienende partij. Ook het vooruitzicht zich te moeten beveiligen tegen afkeuring of veroordeling van de kant van de kerkelijke overheid spoorde ertoe aan als een katholieke partij aan te treden. De beslissing daartoe viel al eind 1922.

Van begin 1923 af verscheen *De West-Vlaming* als Rooms-Katholiek Weekblad ter verspreiding van de Vlaamsch-Nationale Gedachte.

Van Severen, sociaal bewogen, had de vraag naar een levensbeschouwelijke basis voor zijn politiek al vrij vroeg gesteld, namelijk in zijn bijdragen in *Ter Waarheid*. Was de titel van dit tijdschrift door een vers van Rodenbach ingegeven, de geest ervan sloot bij de probleemstelling aan die Rodenbach vagelijk in zijn laatste levensjaren had aangegrepen: het verlangen naar „volheid” en naar grootheid. Het zoeken, de edele twijfel, het verlangen om zich te onttrekken aan de beperktheid die de Vlaamsgezinden dikwijls werd verweten, stuwden Van Severen in een evolutie - beïnvloed door contacten met buitenlandse gedachtenstromingen (Ch. Maurras en de *Action Française*) - die zou uitmonden in zijn nationaal-solidaristische belijdenis, grondslag van zijn *Verdinaso*.

a) De West-Vlaming.

Teksten uit *De West-Vlaming* van november en december 1923 bewijzen dat niet alleen de oprichters van het Katholiek Vlaamsch Gouwverbond de Vlaamse politiek als katholieken wilden voeren. Van Severen schreef er: „Gansch ons Vlaamsch nationalisme willen wij dus inordenen in de Rooms-Katholieke gedachtenbouw, de eenige waarborg van waarheid, zekerheid en orde in de politiek” (24 november 1923) en op 1 december 1923 verklaarde hij nadrukkelijk: „Principieele Rooms-Katholieke politiek dus en om ermee te beginnen: Vlaamsch-nationalistische politiek, gericht door de Rooms-Katholieke leer”. Een week later vatte hij zijn opvattingen daaromtrent bondig samen in zoiets als een schets van organische structuur met gezin, parochie, volk, natie en staat, bisdommen en kerk.

De West-Vlaming sprak namens de Rooms-Katholieke Vlaamsch-Nationalistische Groep (RKVNG). Het Vlaams-nationale accent scheidde deze van „enkele der beste Vlaamsch-Verbon-

ders" die „naar een nieuwe leer, naar nieuwe methoden en naar een nieuw organisme aan 't zoeken gegaan zijn", doch die Van Severen (24 november 1923) „Vlaamsche belgicisten" noemde.

b) Verhouding tot de Frontpartij.

De bijna al te sterke nadruk op het Rooms-katholieke bracht de Westvlaamse nationalist in een gespannen verhouding tot die van de andere gewen, met de Frontpartij. Samen met Limburg nam West-Vlaanderen eind 1923 een aparte plaats in Het Vlaamsche Front in, waarvoor het door het weekblad Vlaanderen berispt werd „aangaande de nieuwe richting van het Vlaamsch-nationalisme in West-Vlaanderen en Limburg".

Van Severen schreef op 26 januari 1924: „De R.K.V.N.G. is lid van het Vlaamsche Front, maar met een bizonder statuut. Hij is in gansch zijn politiek autonoom zelfstandig, behalve op het gebied der eigenlijke Vlaamsch-nationale politiek in den strikten zin van het woord. Op dit gebied volgt hij de leiding van het hoofdbestuur van het Vlaamsche Front, voor zoover deze de Rooms-Katholieke wereldbeschouwing en levensleer eerbiedigt". Deze al te zeer beperkte volgzaamheid t.o.v. de leiding van het Vlaamsche Front zou niet van lange duur blijken. De evolutie van Van Severen, waarin hij geleidelijk de organisatie zou meetrokken, stond niet stil.

Een andere tegenstelling zou duidelijk tot uiting komen: die van de R.K.V.N.G. tot de katholieke partij en de kerkelijke overheid.

c) Congres van de Katholieke Vlaamsche Landsbond.

De verhoudingen onder de gelovige Vlamingen kwamen duidelijk aan het licht op het Congres van de Katholieke Vlaamsche Landsbond in juli 1923 te Brugge. Het was een tweedaags congres, waar hoofdzakelijk gesproken werd over de houding tegenover de zgn. Nolf-wet. 's Zaterdag was de zaal van de Gilde (van het ACW) gevuld met een vooral Westvlaams publiek dat, na een uitvoerige tussenkomst van priester De Strooper die tot verwerping van de wet besloot en een daarop aansluitende rede van prof. Frans Daels, het bureau, met Fr. van Cauwelaert en prof. Carnoy, afkeurde. 's Zondags hield Van Cauwelaert een welsprekende rede voor een publiek waar een Westvlaamse minderheid tevergeefs protesteerde. Op dat congres kwam de tegenstelling tussen de zogenaamde minimalisten en de radicalen (Vlaams-nationalisten, fracties ACW-ers en VOS-sen) op een krasse manier tot uiting.

De mogelijkheid dat de R.K.V.N.G. van West-Vlaanderen bij verkiezingen tot samenwerking met groepen christelijke arbeiders zou komen, leek niet uitgesloten, wat een stimulans was om het godsvrede-standpunt op te geven. Het staat echter vast dat J. Leuridan al in december 1921 - in een brief aan M. Geerardyn - zich er voorstander van verklaarde „dwarsdoor de katholieke leer aan te nemen"

Van Severen bleef dezelfde mening uitspreken: „Deze (= de Rooms-Katholieke) wereldbeschouwing aanvaarden wij als de eenig-goede dictatuur voor de politiek", schreef hij op 9 februari 1924. En „de twee gedachten (de Rooms-Katholieke en de Vlaams-nationale) vormen in hun synthese de architectuur van den idealen toekomstigen Vlaamschen Staat". De West-Vlaming onderstreepte het

christelijke : „Ons volk moet men niet leeren haten. Leert ons volk beminnen. Het is moeilijk, ik weet het, maar alleen liefde is vruchtbaar” (Van Severen op 26 april 1924). In een artikel van dezelfde datum over Het gewelddadig Optreden van het Fascisme, „dat van meet af aan is gebleken een regiem van geweld te zijn”, werden de aanslagen aan de kaak gesteld, „bijzonder gericht tegen katholieke instellingen, die hoegenaamd met de politiek niets gemeen hebben” en werd gevraagd: „Zal Fascisme synoniem worden van anti-catholicisme?”. Kerlinga (= J. Leuridan) spande zich eind 1924 in om zijn lezers ervan te overtuigen, dat de katholieke school niet in gevaar kwam door het politieke optreden van de Vlaams-nationalisten.

Dit strookte niet met de mening van de kerkelijke overheid. In Tielt, Brugge, Torhout werden in 1924 leerlingen om hun Vlaams-nationale houding van de colleges verwijderd. Omstreeks die tijd werd de Westvlaamse student Berten Vallaeyts te Leuven na het IXde Groot-Nederlands Studentencongres neergeschoten en een half jaar later werden er o.m. twee Westvlamingen (nl. T. Herbert en Paul Beeckman) om hun Vlaams-nationale overtuiging van de universiteit verwijderd.

8. BISSCHOPPELIJKE VEROORDELING.

De hoop dat bij de verkiezingen van mei 1925 in West-Vlaanderen christelijke arbeiders met de Rooms-katholieke Vlaams-nationalisten zouden samenwerken, bleek al in februari 1925 ijdel. Wel droeg het ACW in de arrondissementen Kortrijk, Ieper en Roeselare-Tielt afzonderlijke lijsten voor, wat ook voor de Vlaams-nationalistische kandidaten nadelig moest uitvallen. In Roeselare had J. van Severen de leider van de christelijke arbeiders van Izegem, Jules de Clercq, kunnen bewegen op de Vlaams-nationale lijst te staan. De proost van de christelijke arbeiders te Izegem was Odiel Spruytte, 34 jaar, later medewerker van Jong Dietschland, een bijzonder knap denker, voorstander van de corporatieve staatsgedachte, een opvatting die geleidelijk en tijdelijk in De West-Vlaming aan bod kwam.

Na de verkiezingen poogden de voormannen van de RKVNG hun organisatie te verstevigen. Ervan overtuigd, dat de tegenwerking van een deel der kerkelijke hiërarchie bij de verkiezingen als een rem had gewerkt, ondernamen J. Leuridan, E. Butaye en P. Waterblee een poging om in het bisdom begrip te wekken. (Omstreeks die tijd werd in kerkelijke milieus gefluisterd dat de zeer milde, begrijpende en spirituele vicaris-generaal, mgr. Mahieu, bemiddelend was opgetreden bij het voorbereiden van het onderhoud. Later heeft men beweerd dat die houding hem na de dood van mgr. Waffelaert de bisschopszetel gekost heeft.) De audiëntie werd op 13 mei 1925 verleend. Ze eindigde ermee dat de bisschop gehoorzaamheid en herstel van de eenheid van de katholieke partij eiste. Op 30 september 1925 bevestigde mgr. Waffelaert zijn standpunt in een brief aan de dekenen en de oversten van seminaries en kloosters. Zijn brief bevatte een veroordeling van het nationalisme en werd op 11 november 1925 door mgr. Vandermeersch zo geëxpliciteerd, dat het federalisme, niet de bestuurlijke scheiding erdoor veroordeeld werd.

Dat hard bisschoppelijk stellingnemen kwam nadat katholieke Vlaams-nationalisten zich terdege had-

den ingespannen om van de godsvrede-gezinde leiders van de Frontpartij te verkrijgen dat deze zouden erkennen dat in West-Vlaanderen, Limburg en Turnhout de Vlaams-nationalisten uitsluitend of overwegend katholieken waren en het compromis van de godsvrede er niet nodig was. Op het 5de partijcongres te Aalst hadden ze in deze hun zin gekregen.

9. JORIS VAN SEVEREN.

Het had J. van Severen en zijn medewerkers het gemakkelijk gemaakt om, zonder met de Frontpartij te breken, in West-Vlaanderen het Katholiek Vlaamsch Nationaal Verbond (KVNV) op te richten (maart 1925). Eind mei 1925 deelde hij mee : „Aan het inrichten van het K.V.N.V. wordt nu reeds door Katholieke Vlaamsche nationalisten van alle schakeeringen flink en moedig gewerkt in een geest van openhartige samenwerking en loyauiteit” (30 mei 1925 in De West-Vlaming). Hij stelde voor dat „samen met het K.V.N. Godsvredegroepen of liberaliserende of socialistische of communistische Vlaamsche nationalisten... de Vlaamsch-Nationale Unie of Federatie zouden vormen. Deze zou dan zorgen voor het tot stand komen en voor de inrichting van de Vlaamsch-Nationale Generale Staten of eenvoudigweg Generale Staten van Vlaanderen; deze zouden het hoogste consultatieve en wetgevende lichaam van Vlaanderen zijn en... zouden kunnen volmaken vorm vinden in den volledigen bouw der publiek-rechtelijke Bedrijfsorganisatie”. De invloed van Maurras werd merkbaar.

Vrij beslist en toch met een zekere geleidelijkheid bracht Van Severen zijn persoonlijke opvattingen naar voren en sleepte aanvankelijk een ruim deel van het Vlaams-nationale West-Vlaanderen in zijn politiek mee. Op het Groot-Nederlands Studentencongres van 29 maart 1926 sprak hij zich uit voor een staatkundig Groot-Nederland, de corporatieve staat en voor milities die uiteindelijk de macht moesten veroveren. Door eigen standpunten in te nemen, waarover hij de mening van de anderen verlangde te vernemen, en daarna van de bespreking op de volgende bijeenkomst weg te blijven, maakte hij praktisch een akkoord tussen zijn Westvlaams KVNV en de andere Vlaams-nationalistische groepen niet langer mogelijk. Tevens slaagde hij erin de opvattingen die hij in West-Vlaanderen aan bod liet komen door kleinere groepen buiten de Noordzee-provincie te doen overnemen, terwijl in West-Vlaanderen zelf kernen van verzet tegen zijn opvattingen actief bleven. Het verlangen naar eendrachtig optreden remde of verlamde de tegenstand van die kernen en bewoog Het Vlaamsche Front tot geduld met West-Vlaanderen. Intussen ging Van Severens evolutie verder. Op 6 november 1927 stelde hij de vraag wat „Wallonië zal doen wanneer het zal vaststellen dat het zelfstandige Vlaanderen zich spoedig gansch naar Noord-Nederland (zal) richten en steeds inniger toenadering tusschen Noord-Nederland en Vlaanderen bewerken...”; „... het kan gebeuren dat later het Vlaamsch geworden Wallonië in de Vlaamsch-nationale staatsgemeenschap wordt getrokken”. Lezen we hierin een vaag vermoeden van zijn latere Diets-Boergondische idee ? Hij schreef nog : „Naar mijn meening zal het ten gepaste tijde noodig blijken en voor de bevrijding van ons duurbaar Vlaamsche Nederland, een leger samen te stellen.

Zonder een sterke, tuchtvolle, met heldhaftigen geest bezielde macht komen we er nooit. REALISME a.u.b." Het laatste woord liet hij in grote letter drukken. Hij kan bij dit alles niet van een zeker koppig romantisme, terzelfdertijd van een zeker irrealisme worden vrijgesproken, -ismen die de lijn doortrekken van de literaire motieven Zannekin, de Kerels, de Klauwaerts, Gezelle, Rodenbach, de Blauwvoeterie, „het zout van de Noordzee in ons bloed" tot de bitterheid bij C. Verschaeve toe.

De ontwikkeling van Van Severens opvattingen leidde in december 1928, na vele besprekingen met Vlaams-nationalisten uit de andere gouwen, tot een breuk tussen het Algemeen Vlaamsch Nationaal Verbond (een nieuwe benaming voor de organisatie in West-Vlaanderen) en de Frontpartij. Zijn politiek zou Van Severen uiteindelijk ook van een aantal van zijn Westvlaamse strijdgenoten scheiden. Dat hij bij de verkiezingen van 29 mei 1929 door het spel van de apparentering niet meer werd gekozen, droeg ertoe bij om de banden losser te maken.

a) Groot-Nederlands.

Hij was daarenboven het parlementaire spel beu : „Niet door parlementaristische formaliteiten..." (25 februari 1928) en „wij moeten dus de parlementair-politieke partijen afbreken" (21 april 1928) schreef hij al vroeger. Hij wilde „leiding en gezag aan de ene kant,... tucht en gehoorzaamheid bij iedereen" (30 juni 1928), „keurploegen" (17 maart 1928). Op 7 april 1928 schreef hij : „Welnu in West-Vlaanderen zijn wij met een kleinen ploeg onherroepelijk besloten dien geest (van overwonnelingen) uit onze gelederen te roeien". Hij wilde het bewijzen. Op 7 juli 1928 lanceerde hij een „oproep vanwege de leiding van het KVVV om op 15-7 de Belgische kroonprinsen, die te Brugge hun blijde intrede doen, op waardig Vlaamsch-nationalistische wijze te begroeten". Hij dreef het door : een massa KVVV-ers hief die zondag op de doortocht van de prinsen een concert van duizend fluitjes aan. Toch wilde hij niet zomaar negatief zijn, ook niet tegenover België : „Grootnederland is het doel. Daarom moet, om te beginnen, de Belgische staatsorde vervangen worden door een Vlaamsche staatsorde. Deze vervanging zal niet volbracht worden door een negatieven strijd tegen België..."

Opnieuw duikt hier in embryo een gedachte op, die in de verdere evolutie van Joris van Severen zou rijpen.

b) Wegen lopen uiteen.

Natuurlijk verwijderde zijn politiek hem en zijn volgelingen nog meer van de zgn. Belgicistische Vlamingen, die in West-Vlaanderen niet door zeer merkwaardige persoonlijkheden, A. van de Vyvere en G. Sap niet te na gesproken, werden geleid. De Vlaamsgezinden in de katholieke partij ondergingen de druk van de Vlaams-nationalisten. Deze druk werd sterker, doordat in de lente van 1929, na de vrijlating van August Borms, in de Westvlaamse plaatsen Izegem, Brugge, Roeselare, Diksmuide, Tielt, Wervik, Watou en Wingene geestdriftige en soms rumoerige meeting ten gunste van Borms en betogingen plaatshadden. Er heerste in die periode in de Westvlaamse Vlaams-nationalistische kringen een soort euforie. Toen op 13 april 1929 het „Manifest-program van de Katholieke Vlaamsch-Nationalisten in West-Vlaanderen"

wilde „de Vlaamsche natie scheppen...” en „de Vlaamsche gemeenschap inrichten op den grondslag van het solidarisme” en als „uiteindelijk doel...: het herstel van de Groot-Nederlandsche Gemeenschap” proclameerde, vielen die ideeën bij heel wat Westvlamingen in vruchtbare aarde. Bij de verkiezingen van 1929 boekten de lijsten van de Vlaams-nationalisten in West-Vlaanderen een stemmenwinst van $\pm 33\%$.

De evolutie was niet het werk van Van Severen alleen. J. Leuridan, M. Geerardyn, R. de Smet (van Nederland uit) hadden bij de oprichting van Jong-Vlaamsche Gemeenschap, later Jong-Nederlandsche Gemeenschap genoemd, niet enkel de Groot-Nederlandse staatsidee, maar ook een soort volksnationalisme als maatschappijbeeld vooropgesteld.

Verscheidene Vlaams-nationale persoonlijkheden in West-Vlaanderen weigerden Van Severens opvattingen te aanvaarden. Zijn autoritaire taal werd door hen niet langer genomen. Zijn groeiende sympathie voor het fascisme („en ik verklaar ronduit dat het mijn volle sympathie meedraagt”) ergerde hen. Toen hij op 28 juni 1930 in een Rodenbach-nummer van *De West-Vlaming* in grote letter liet drukken: „Wordt soldaten... Ons past het geweer... Wacht, zwijgt en wordt soldaten. Wordt sterk. Leert schieten.”, werd deze taal de antimilitaristische VOS-sen te bar. Dries Devos leidde op 15 februari 1931 het verzet. Op een vergadering van de Gouwraad nam hij stelling tegen het nationaal-solidarisme en voor een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Hij kreeg een duidelijke meerderheid (18 van de 25) achter zich.

c) *Het Verdinaso.*

Het werd nu voorgoed een breuk. In Roeselare viel het arrondissementsbestuur uiteen in 2 pro en 3 contra Van Severen. In Ingelmunster belette Van Severens militie J. Leuridan en A. Samyn de afgevaardigden van het KVVNV toe te spreken. Op 15 september 1931 werd Van Severen uit het KVVNV gesloten. Drie weken later (op 6 oktober) stelde hij de beslissende daad: hij ging zijn eigen weg met de oprichting van zijn Verdinaso (Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen) op een programma dat hij in de leus Dietschland en Orde vertolkte. De orde zou nationaal-solidaristisch zijn. Het Vlaamsch-Nationaal Syndicaat, dat Juul Declercq na zijn afscheuring van het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) te Izegem tot stand had gebracht, sloot zich bij het Verdinaso aan onder de benaming Nationaal Arbeiderssyndicaat (NAS), en met zijn aanvankelijk uitsluitend Westvlaamse militie ging Van Severen pogen deze organisatie over heel Vlaanderen en zelfs in Nederland te vormen. Hier eindigt voorgoed de Van Severiaanse politiek als een tot West-Vlaanderen beperkt verschijnsel; ze is een aspect geworden van de Belgische politiek. De Westvlaamse Vlaams-nationale leiders die Van Severen niet volgden, schaarden zich achter J. Leuridan in het KVVNV, dat in mei 1932 een manifest openbaar maakte, waarin het federalisme principieel werd afgewezen, ofschoon het gebruikt kon worden om de Belgische staat af te takelen en Groot-Nederland voor te bereiden. Niet de Groot-Nederlandse idee scheidde het van het Verdinaso, wel het revolutionarisme, het militarisme en het geweld van dit laatste.

10. REGENBOOG VAN VLAAMSGEZINDEN. Wat de Vlaamsgezinden in de traditionele partijen betreft, ze stelden zich beslist schrap tegen de maatschappijopvattingen en het paramilitaire optreden van het Verdinaso, maar bleven - dit geldt voornamelijk voor de katholieke partij - de druk van de Vlaams-nationale zweeppolitiek voelen. De socialistische partij, minder toegankelijk daarvoor, vertoonde in West-Vlaanderen een vrij passief Vlaams gezicht. De liberalen werden nog hoofdzakelijk geleid door de liberale associaties, die niet zelden onvlaamse oprispingen hadden. De afdeling van het Willemsfonds (Brugge, Kortrijk, Oostende, Veurne, Nieuwpoort) onderhielden een culturele Vlaamse activiteit naast die van het meer Vlaamsbewuste Davidsfonds met zijn veel talrijker afdelingen.

In 1932 publiceerde kan. Tyteca een brochure, getiteld De Beteekenis van het Vlaamsch-Nationalisme voor het Katholicisme in West-Vlaanderen, waarin hij stelde dat het Vlaams-nationalisme een ernstig gevaar voor het behoud van de katholieke geest in Vlaanderen betekende. Daar die brochure in de tijd ongeveer samenviel met de verkiezingen van 27 november 1932, gevoerd in het teken van de schoolstrijd, had ze wel enige invloed op de resultaten ervan: de nationalistenv verloren een zetel in West-Vlaanderen en de kandidaten van de katholieke partij wonnen een paar procenten aanstemmen.

Na die verkiezingen traden Paul Beeckman en Tony Herbert naar voren als leidende figuren naast J. Leuridan. Van hen gingen voorstellen uit tot samenwerking van West-Vlaanderen met de andere gowen. Die samenwerking kwam op 7 oktober 1933 tot stand in het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV). T. Herbert en P. Beeckman moeten beiden bij de stichters van het VNV genoemd worden.

Intusser was West-Vlaanderen het toneel geweest van manifestaties zoals de eerste landdagen van het Verdinaso (10 juli 1932 te Roeselare, 29 september '33 te Tielt). Na 1933 leefde de Vlaams-nationale idee in West-Vlaanderen in drie bewe-

Derde landdag van het Verdinaso te Tielt op 7 oktober 1934.

gingen : het Verdinaso, dat van augustus 1934 af de „nieuwe marsrichting” zou volgen en als zodanig afstand zou nemen van alle flamingantisme en in zekere zin van de Vlaams-nationale gedachte; het VNV, dat het politiek georganiseerde Vlaams-nationale West-Vlaanderen beweerde te zijn; het Jong-Volksche Front, waarover we het dadelijk even zullen hebben. In de katholieke partij was G. Sap een invloedrijke Vlaamse voorman die bestendig op gespannen voet met F. van Cauwelaert leefde - wat in 1934 in perspolemieken tot uiting kwam - en hem in 1936, oktober '37 en juli '38 ertoe bewoog stelling te nemen tegen de regeringspolitiek en tegen de Katholieke Vlaamsche Volkspartij, waar hij in 1937 tijdelijk uitgesloten werd. Door dit alles kwam Sap dichter dan Van Cauwelaert en zijn vrienden bij het praktisch politieke Vlaams-nationalisme te staan.

11. IJZERBEDEVAART.

Omdat de IJzerbedevaarten op Westvlaamse grond plaatshadden, moeten we er even bij stilstaan. Daar ze echter geen specifiek Westvlaams verschijnsel mogen heten, kunnen we zeer bondig zijn. Begonnen als bescheiden huldetochten naar individuele graven in West-Vlaanderen (Joe English te Steenkerke, Renaat de Rudder te Westvleteren, de gebroeders Van Raemdonck te Steenstrate), in 1923 uitgebreid tot een bedevaart naar de geschonden graven te Oeren-Alveringem, hadden ze van 1924 af elk jaar te Kaaskerke-Diksmuide plaats. Het aandeel van Westvlamingen was er vrij belangrijk : pater J. Callewaert, J. Leuridan, Dries Devos, Oscar Dambre, A. Pil, C. Verschaeve, pater Leopold, Eugeen van Oye, Michiel Bulckaert, Jan de Bondt, Rik Demoen, Joris Dekeyser, Ferd. Vernocke e.a. De invloed ervan op de Vlaamse gemeenschap was groter in West-Vlaanderen, daar de bewoners van deze streek elk jaar de groeiende massa over haar wegen naar Diksmuide zagen trekken. In augustus 1934 betoogde de Dinasomilitie te Diksmuide tegen de pacifistische geest van de Bedevaart en verspreidde er de aan Verschaeve toegeschreven parodie van zijn beroemde vers :

Hier liggen hun lijken als zaden in 't zand.

Laat ze niet rotten, o Vlaanderenland.

12. BEWEGINGEN VAN JONGEREN.

Het AKVS (Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond) had zich in augustus 1925 op zijn Landdag te Brugge voor het nationalisme uitgesproken. Een maand later (30 september 1925) kondigde mgr. Waffelaert zijn veroordeling van de Vlaams-nationalistische politiek af en in hetzelfde schrijven nam hij duidelijk stelling tegen het AKVS, dat hij echter niet noemde. In augustus 1927 kregen de Westvlaamse collegeleerlingen het verbod deel te nemen aan de gouw- en landdagen van het AKVS. In oktober werden drie onderwijzers uit het vrij lager onderwijs uit hun ambt ontzet. De West-Vlaming reageerde met de woorden : „De politiek is één zaak. Het geloof is er een andere” (25 oktober 1927).

Terwijl de AKVS-ers over heel Vlaanderen werden tegengewerkt, het Jeugdverbond voor Katholieke Actie (JVKA) georganiseerd werd en het AKVS bestreed, kon in West-Vlaanderen een kortstondig akkoord bereikt worden tussen het AKVS en de door priester Karel Dubois opgerichte Katholieke Studentenactie (KSA) : de laatste zou de katholiek-godsdienstige vorming van de studenten behartigen,

het AKVS hun Vlaamse. De KSA nam een aantal opvattingen van het AKVS over. Ze wilde Vlaams en Nederlands zijn en was daardoor een reden tot ergenis voor wie de V.B. niet begrepen of er vijandig tegenover stonden. Van die ergenis drongen echo's door tot in Rome. Priester Dubois beleefde er het verdriet van zijn leven, toen hij in september 1931 zijn KSA-ers aan de paus ging voorstellen, die de KSA berispte, wat de volgende dag op een vergissing bleek te berusten. De KSA wilde ook de Rodenbach-traditie voortzetten. Toen ze op 29 augustus 1933 bij het standbeeld te Roeselare haar eed van trouw wilde uitspreken, stond dr. Aloïs Bruwier er om namens het AKVS „Handen af!” te roepen.

De Vlaamsche Meisjesbonden, opgericht door de Westvlaamse Julia Putman, bezielde door C. Verschaeve en pater J. Callewaert, deelden in ruime mate de AKVS-opvattingen. Daar ze hun werking minder op het politieke forum brachten, waren ze in mindere mate het doelwit van aanvallen en hielden gemakkelijker stand. Ze bleven hun activiteiten tot 1941 voortzetten. Onvermijdelijk zouden de wegen van AKVS en KSA uiteenlopen. Het eerste kon op de duur geen stand houden. De KSA gaf een aantal politiek-geïnteresseerde jongeren geen voldoening. In 1933 kwam te Roeselare het Jong-Volksche Front tot leven, dat de Nederlandse of Dietse idee in gehoorzaamheid aan het kerkelijk gezag wilde belijden. Onder de leiders waren enkele Westvlaamse persoonlijkheden: Renaat van Elslande, Albert de Clerck, Jozef Houwen. In een manifest, getiteld Aan u, Jongstudenten, op 29 maart 1934 door de Brugse studentenbond Breydelstede verspreid, kwam de opvatting van de Jong-Volksche Fronters aan het woord: „Volksgebondenheid... tegen het liberale individualisme... tegen kapitalisme, socialisme, communisme... wij belijden de blijvende gebondenheid van Noord en Zuid - al is die belijdenis van onze volksgemeenschappelijkheid geen synoniem van een natuur noodzakelijk één zijn als staat... De Katholieke Actie strijdt voor de zedelijke en godsdienstige herwording van ons volk... Er werd genoeg geredetwist over 't gezag der bisschoppen: wij aanvaardden het... wij kunnen noch willen de voorhoede zijn van een politieke partij...”

Het Jong-Volksche Front bleef in deze geest tot 1934 voortwerken, maar kon spoedig niet meer als een specifiek Westvlaams fenomeen beschouwd worden, evenmin als het Jeugdfront, dat in 1937 als jeugdorganisatie van de Katholieke Vlaamsche Volkspartij opgericht werd, met de Westvlaming Etienne Floré als nationale leider. Deze verklaarde op 11 april 1938 in een spreekbeurt te Oostende, dat het Jeugdfront de katholieke Vlaamse jeugd in de schoot van de KVV actief wenste te zien. Dit strookte met de opvattingen van jongere politici die voor de traditionele katholieke partij een nieuwe naam hadden verworven en zich inspanden om haar een nieuw gelaat te geven. Al bleef de invloed van de zich uitdrukkelijk Vlaams-nationaal noemende Westvlaming Michiel Vandekerckhove, een eerlijk en knap denker, die als theoreticus van het Jeugdfront naar voren kwam, er duidelijk merkbaar, toch mag het niet als een Westvlaamse organisatie beschouwd worden.

Als we vaststellen dat het Jeugdfront de Dietse gedachte in zijn opvattingen incorporeerde en de

Verenigde Nederlanden met inbegrip van Wallonië en Luxemburg in een bondsstaat wenste te verwezenlijken, en ons herinneren welke de doelstellingen van het Jong-Volksche Front waren, ontdekken we er invloed van Van Severens opvattingen.

13. TERUG NAAR DE BELGISCHE IDEE ?

De opvattingen van Van Severen hadden met de „nieuwe marschrichting” een nieuwe evolutie doorgemaakt. Na een voorbereidende rede op de Verdinaso-landdag te Male-Sint-Kruis op 4 augustus 1935 sprak Van Severen op 29 oktober 1936 te Gent zijn nieuwe leer uit, waarmee hij feitelijk afstand nam van de Nederlandse idee zoals ze, vooral in West-Vlaanderen, tot dan toe - mede onder zijn impuls, maar voornamelijk door mannen als R. de Smet, O. Spruytte, L. Dumoulin, J. Leuridan - begrepen werd. Stootte hij daardoor een deel van de dietsgezinden van zich af, „verloor hij toen de strijd om in West-Vlaanderen... de traditionele Vlaamse Beweging te veroveren” (H.J. Elias), brekend met een idee die in de Vlaams-nationale milieus van West-Vlaanderen bezig was een traditie te worden, trad hij als het ware buiten de V.B.

Zijn idee van weerbaarheid vond ingang bij T. Herbert. Deze medeverantwoordelijke voor de oprichting van het VNV had er zich al in 1934 uit teruggetrokken, evenals P. Beeckman. Eind 1936 legde hij in Nieuw Vlaanderen de nadruk op het belang van nationale weerbaarheid die hij in een Nederlands-Belgisch militair akkoord belichaamd wenste te zien. In maart 1938 lanceerde hij tot de Vlaams-bewuste reserve-officieren een oproep om zich aan te sluiten bij het door hem opgerichte Vlaamsch Verbond voor Reserve-Officieren (VVRO), dat de idee van nationale weerbaarheid in trouw aan volk, land en koning vooropstelde. H. Borginon moet hem zijn zwenking al in 1937 scherp verweten hebben, hem die mede „verantwoordelijk was voor het Dietse streven van het VNV en voor de onwerkelijke geest waarin de strijd gevoerd werd, vooral door de Westvlamingen...” (H.J. Elias).

Het valt op dat in de jaren van 1933 tot de Tweede Wereldoorlog enkele Kortrijkse intellectuelen op de voorgrond treden: T. Herbert, P. Beeckman, Alb. de Clerck, M. Vandekerckhove. Met hen komt meer bezadigdheid aan bod; toe te schrijven aan de meer zakelijke opvattingen waarvoor Kortrijk bekend is? Die grotere zakelijkheid bleek weer in 1938 (14 december), toen er in een voordrachts-cyclus met sprekers als Fernand van Goethem, d'Aspremont-Lynden, Leo Delwaide, Leo van der Essen nieuwe geluiden gehoord werden, die in harmonie waren met de mode-tendensen in de politiek in de laatste jaren voor de Tweede Wereldoorlog. West-Vlaanderen schakelde zich geleidelijk in de algemene Vlaamse en Belgische politiek in.

14. VLAAMSE ARBEIDERSORGANISATIES.

Misschien is het niet zomaar een toeval dat in het meer op industrie gerichte Kortrijkse milieu de arbeiderskringen strakker Vlaams optraden en meer democratisch. De Kortrijkse ACW-vertegenwoordiger Jules Coussens was de enige katholieke parlementair die in maart 1935 (samen met G. Sap) voor de Vlaams-nationale motie Vindevogel-Borginon stemde tegen de verbodsmaatregel waarmee de Brusselse burgemeester Adolphe Max een Vlaamse betoging te Brussel wilde verhinderen. De

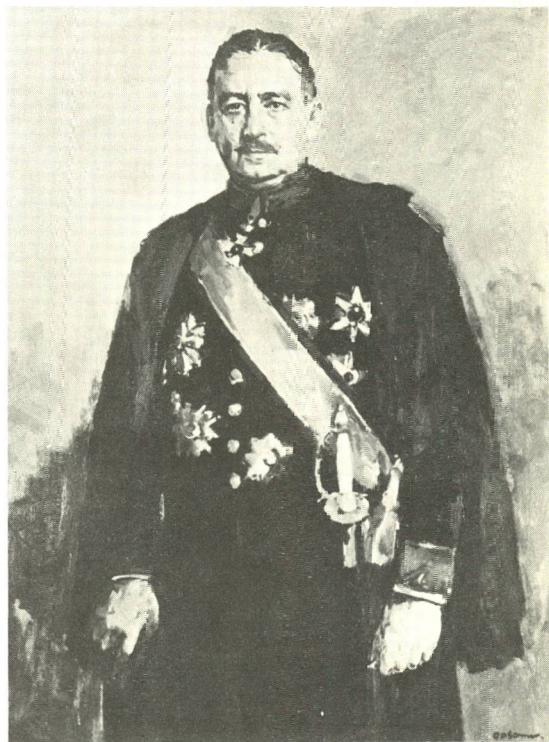
andere ACW-man uit dat gewest, Arthur Mulier, was in 1937 op het Congres van de Katholieke Vlaamsche Landsbond de spreekbuis van de meer radicale Vlamingen. Ook het Kortrijkse socialistische publiek was er meer Vlaamsbewust: in 1938 en in '39 hadden er in de Westvlaamse Leiestad speciale socialistische Gulden-Sporendenkeningen plaats

15. JEROOM LEURIDAN.

J. Leuridan hamerde intussen altijd maar voort op het Groot-Nederlandse aambeeld. Hij deed het ook na de verkiezingen van 24 mei 1935, nadat het succes van de Vlaams-nationale kandidaten tot een meer realistische en opbouwende politiek kon aansporen. De leiding van het VNV wist dat Leuridan op dat punt onverzettelijk was en zo ze bij haar federalistische stellingnemingen met het oog op praktische verwezenlijkingen nooit naliet de Dietse toekomstdroom voor te spiegelen, was dit op de eerste plaats te wijten „aan de schrik voor een Grootnederlandse dissidentie. Jeroom Leuridan was in dit opzicht steeds een gevaar...”, hij speelde „het parlementaire spel niet mee” (H.J. Elias). Hij zou zijn Grootnederlands geloof volhardend trouw blijven, als een koppige Westvliming, ook tijdens de Tweede Wereldoorlog, tot het wanhopig einde toe. Bij de verkiezingen van 1936 en van '39 kreeg hij in zijn arrondissement ongeveer 20 % van de stemmen. In de andere arrondissementen benaderden of overtroffen de Vlaams-nationale kandidaten dat percent, behalve in Kortrijk, waar ze niet eens 10 % van de kiezers achter zich kregen typisch voor dat gewest.

16. JAREN VOOR DE TWEDE WERELD-OORLOG.

Uitkijkend naar andere Vlaamse prestaties van Westvlamingen in de laatste jaren voor de Tweede Wereldoorlog, zien we dat van de vier persoonlijjk-

Gouverneur H. Baels door I. Opsomer.

heden die in november 1935 de Open Brief aan de Koning van het Vlaams Economisch Verbond (VEV) ondertekenden, er drie Westvlamingen waren (Baldwin Steverlynck, Leon Bekaert en A. van Coillie), onder wie twee Kortrijkenaars; dat het akkoord VNV-Rex op 14 september 1936 zeer scherp aangevallen werd door de ACW-vergadering te Kortrijk en dat het Vlaamsch Nationaal Zangfeest van 1939, te Brugge gehouden met Cyriel Verschaeve als strijdredenaar, een schitterend verloop had.

Hendrik Baels (uit Oostende), die in 1907 en in '20 lid was geweest van de tweede en derde Commissies die ijverden voor de vernederlandsing van het universitair onderwijs in Vlaanderen, was intussen (in 1933) de eerste Vlaamsgezinde gouverneur van de provincie geworden en de KVV had, na het verlies van de volstrekte meerderheid in de provincieraad (in 1936) de VNV-er Michiel Bulckaert in de Bestendige Deputatie opgenomen.

17. DE TWEEDE WERELDOORLOG.

Wat de periode van de Tweede Wereldoorlog betreft, vallen met betrekking tot ons onderwerp slechts enkele speciale feiten te vermelden. We moeten de interessante vraag openlaten welke houding Joris van Severen ten aanzien van de bezettende overheid en de collaboratie zou hebben aangenomen, was hij niet op tragische wijze uitgeschakeld geworden. De jonge man, die hem in 1936, na een onderbreking, als Vlaams-nationaal volksvertegenwoordiger voor Roeselare-Tielt opgevolgd was, Reimond Tollenaere, bleek vrij spoedig beslist voor de collaboratie gewonnen, nam in augustus 1940 het bevelhebberschap van de Zwarte Brigade op zich en trok als een der eersten met het zogenaamd Vlaamsch Legioen naar Rusland, waar hij in januari 1942 sneuvelde.

Onder de andere bekende figuren van het VNV in West-Vlaanderen menen we hier drie personen te moeten noemen: Michiel Bulckaert, die op 17 augustus 1940 tot gouverneur van de provincie werd aangesteld; mevrouw Odila Maréchal-van den Berghe die, uit een Oostvlaams daensistisch milieu afkomstig, uit zoiets als een gevoel van trouw ten opzichte van haar strijdgenoten de zware verantwoordelijkheid van de leiding van het Vlaamsch Nationaal Vrouwenverbond bleef dragen, al verklaarde ze ettelijke malen het moe te zijn en afkeurig te zijn van de chantagepolitiek van de bezetter; Jeroom Leuridan, de tragische idealist van de Groot-Nederlandse gedachte. Hij kwam ertegen in verzet dat die idee en de propaganda ervoor door de bezettende overheid werden verboden en bij zijn VNV-kameraden alleen nog binnenskamers of in verdoezelde vorm ter sprake kwamen. Toen het hem in juni 1942 te bar werd, sprak hij een hartstochtelijke geloofsbelijdenis uit in het éne Nederland en beschuldigde hij heftig de DeVlag van onnederlandse en verraderlijke politiek. Hij werd door de Duitse overheid met een spreekverbod en een geldboete gestraft. Evenals die andere Westvlaming, pater J. Callewaert, heeft hij het er toen op aangelegd om door de bezetter te worden gearresteerd. Toen de tegen hem getroffen sanctie mondgemeen werd, waren de VNV-burgemeesters van de Westvlaamse steden (Jozef Devroe, Rik Demoen e.a.) bereid als zodanig ontslag te nemen. Men kan het betreuren dat ze om tactische redenen door de VNV-leiding ertoe

overgehaald werden dat gebaar van verzet niet te stellen.

Voor het overige verliep de collaboratie in West-Vlaanderen zoals in de andere provincies en - rekening houdend met vele nuances - zoals in Wallonië, Nederland en andere Westeuropese landen, zodat we hier kunnen verwijzen naar het trefwoord Collaboratie.

West-Vlaanderen kende ook Vlaams verzet tegen de bezetting. Vooraanstaande Vlamingen namen er deel aan. De boven al genoemde Kortrijkse intellectuelen Tony Herbert, Albert de Clerck, Michiel Vandekerckhove, die tot de richting Jong-Volksche Front moeten gerekend worden, voerden in hun omgeving een moreel verzet dat, naar de Vlaams-nationale opvattingen van de laatstgenoemde en de positief Belgische ingesteldheid van de eerstgenoemde, volledig kaderde in een gevoelsgeladen Vlaamsgezindheid en een realistische Belgische politiek. Hun milieu en in het bijzonder Michiel Vandekerckhove ondervond veel last vanwege de bezettende macht. Parallel met dat ideële verzet in het zuiden van West-Vlaanderen leefde in het Brugse een gelijksoortige beweging, vooral in het raam van het Jeugdfront, waarvan sommige vooraanstaanden moesten onderduiken.

Zoals in beide bovengenoemde milieus werd ook in de Katholieke Studentenactie (KSA) en de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ) aan een vorm van verzet gedaan, dat zich meestal tot nationale opvoeding in Vlaamse én Belgische zin beperkte. De geest van deze opvoeding werd in januari 1943 op de KSA-leidersdag te Brugge door priester Sylvaan Vyncke zo geformuleerd: „als Vlamingen, ons zelf zijn; als staatsburgers, onze plicht doen; als Nederlanders, groot worden; als kinderen der Kerk, apostels zijn”. Dezelfde geest bezielde de uitgave Een Jeugd bouwt, evenals andere clandestiene uitgaven van de KSA, zoals die van de KAJ.

Bij enkelingen nam het wel eens verder doorgedreven vormen aan. Het past hier de Brugse, Vlaamsgezinde KSA-er Jan Daelemans te noemen, die uit geest van verzet, bij de aftocht van de Duitse legers als vrijwilliger bij de geallieerden aansloot en in het verweer tegen het von Rundstedt-offensief te Orchimont sneuvelde.

In beide genoemde jeugdbewegingen meenden de leiders zich tot het verstrekken van een bewust nationale vorming (Vlaams én Belgisch) te moeten beperken, ten einde de jonge leden van de beweging niet bloot te stellen aan gevaren die niet in verhouding tot hun leeftijd zouden staan (aldus verklaringen van kanunnik K. Dubois en Gabriel Vandeputte (KSA) en Marcel Vandewiele (KAJ)).

Door de omstandigheden van de werkverplichting in Duitsland genoodzaakt zou de KAJ er haar ideëel verzet moeizaam pogen te structureren. Daarbij hebben twee Westvlamingen, Eugeen Coine (Kortrijkenaar) en Pol Victoor (De Panne) een belangrijke rol vervuld, resp. in Magdeburg en Zwickau. Twee andere Westvlaamse KAJ-leiders, Marcel Vandewiele en Piet Monbaliu onderhielden van hieruit helpende contacten met de leidende personen van hun organisatie in Duitsland. Terwijl also een aantal Vlaamse jongeren zich op de na-oorlog voorbereidden, overwogen vooraanstaande volwassenen wat na de oorlog op sociaal gebied kon verwezenlijkt worden. Wat in die beloken tijd door Westvlaamse persoonlijkheden als

Léon Bekaert aan werkgeverszijde en Achiël van Acker aan syndicale kant voorbereid werd leidde tot sociale structuren die op het actief van de Vlaamse sociale bevrijdingsbeweging mogen worden geboekt.

Ten slotte moet omwille van de volledigheid het merkwaardige boek *Noblesse en Flandre* worden vermeld, waarmee de in Duitsland gestorven verzetsman Hubert d'Ydewalle poogde de grotendeels verfranste en soms uitgesproken Fransgezinde edelen tot een beter inzicht te brengen in de verplichtingen van de adel ten aanzien van de gemeenschap waartoe ze behoorden.

18. REPRESSIE.

Als eerst ontzette provincie was West-Vlaanderen ook het vroegste trefpunt van de repressie, die er hoofdzakelijk op gelijksoortige wijze als elders in Vlaanderen werd gevoerd. Voor het tragische lot van abt Modest van Assche en het dramatische gebeuren rondom Irma Laplasse verwijzen we naar de bijdragen over hen. Tragisch was ook het einde van Leuridan. Zoals in heel het Vlaamse land werd de Vlaams-nationale gedachte ook in West-Vlaanderen nog slechts in het leed van de interneringscentra (Sint-Kruis bij Brugge, de Vikings te Kortrijk), in de gevangnissen van Brugge, Kortrijk, Veurne, Ieper en in de stilte van sommige huiskamers beleden. Persoonlijkheden als M. Vandekerckhove, Etienne Floré, R. van Elslande e.a. bleven hun overtuiging trouw, hetzij in hun traditionele partij, hetzij in de openbaarheid van het cultuur- en societyleven. In het ACW bleven Vlaamse reflexen werkzaam. De jeugdbewegingen, KSA vooral, maar ook de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ) en de Middenstandsjeugd, vergaten Rodenbach niet.

19. OPNIEUW BEGINNEN.

De culturele V.B. kwam vrij snel, zij het eerst nog voorzichtig, opnieuw op gang, wat o.m. te danken was aan vele bestuursleden van het Davidsfonds, eerder zeldzame Willemsfondsen en aan de verte-

genwoordigers van de Vlaamse Toeristenbond, voor zover ze niet door de repressie getroffen waren, ook aan het Algemeen Nederlands Verbond, dat al in 1950 opnieuw actief werd in West-Vlaanderen (voorzitter : Dries Devos).

De jeugdbeweging KSA-Jong Vlaanderen, die onder de bezetting, ofschoon verboden, haar opvoedende werking binnenskamers onafgebroken had volgehouden, trad na de Duitse aftocht spoedig opnieuw naar buiten en hield al op 5 april 1945 een Westvlaamse gouddag te Brugge, waar opnieuw leeuwevlaggen op straat kwamen. Een activistenvers van René de Clercq werd er her-smeed tot :

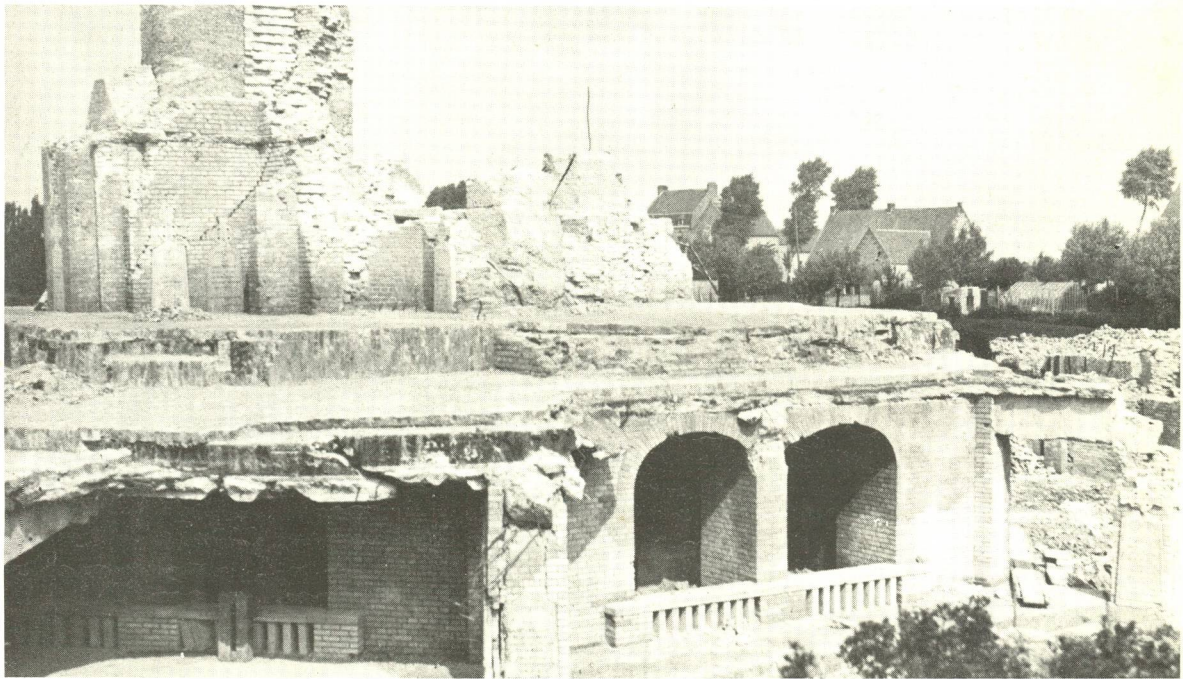
„Saat in den Staat nu stout genoeg,
Vlaanderen is groot en oud genoeg;
Wij herbouwen het Land, wij herbouwen den Staat
Naar rechter recht en ruimer maat.”

Staatsch ende Vlaamsch ! Vlaanderen den Leeuw ! werd er als leuze gekozen. Tegen dat optreden werd in sommige milieus en persorganen heftig geprotesteerd.

De economische aspecten van de V.B. zouden spoedig meer en doelbewuster aan bod komen. Ook de Bedevaartgedachte was levend gebleven.

Tijdens de bezetting waren de massale bedevaartplechtigheden vervangen door herdenkingen in een eerder besloten kring. Bij die gelegenheden werden toespraken gehouden die weliswaar niet aan de Duitse censuur voorgelegd waren, maar toch in zekere mate dezelfde tweeslachtigheid inhielden die kenmerkend was voor de VNV-collaboratie; toegevingen om niet uitgeschakeld te worden, naast verdoezelde principiële uitspraken die in de daarop volgende privé-gesprekken volmaakt duidelijk en radicaal werden herhaald.

Voor wat de dynamitering van de Heldenhuldetoeren, de eerste Jeugdbedevaarten en de wederopleving van de IJzerbedevaarten betreft, verwijzen we naar de bijdrage over de IJzerbedevaart. We voegen

De gedynamiteerde IJzertoren.

er slechts aan toe dat onder de initiatiefnemers van de Jeugdbedevevaart van eerherstel drie Westvlaamse leidende persoonlijkheden uit de christelijke jeugdbeweging voorkwamen: Carlos Gits, Gaby Vandeputte en Marcel Vandewiele.

20. ECONOMISCHE ONTWIKKELING.

Toen in het begin van de 20ste eeuw, eerst onder impuls van Lodewijk de Raet, daarna dank zij de groeiende invloed van de arbeiderskringen, in de V.B. de gedachte geleidelijk ingang vond dat de flaminganten de economische aspecten van hun beweging hadden verwaarloosd, leverde West-Vlaanderen er het bewijs van dat de staat, die zijn belangstelling vooral door het te Brussel gecentraliseerde kapitaal liet leiden, een excentrisch gebied als de Noordzee-provincie veronachtzaamde. Het heimwee naar eigen staatsmacht, nog onder de invloed van het 19de-eeuwse romantisme, bleef tussen de twee wereldoorlogen het denken van de Westvlaamse Vlaamsgezinden in zo'n mate beheersen, dat het groeiend besef van het belang der economie erdoor overwoekerd bleef. Pas na 1935 kregen in het Nederlands afgestudeerde economen kansen in de wereld van handel en industrie. Opgenomen in de bestaande, grotendeels door het Brussels centralisme beheerde bedrijven en structuren waren ze te jong en te onervaren om al een zichtbare invloed te kunnen uitoefenen. Pas na de Tweede Wereldoorlog werd men voldoende bewust van het grote belang van de economie als energiefactor van de V.B. en zou de gedachte doordringen dat systematische aanpak, ordening en samenwerking noodzakelijk waren en pas toen ook beseften men bij ons - „zoals in andere streken in Europa met gelijkaardige problemen” - „dat de oplossing in de eerste plaats van de Westvlamingen zelf moest komen” (G. Declercq).

Het moderne „doe het zelf” werd na de Tweede Wereldoorlog in West-Vlaanderen een actueel en doelmatige slogan. Twee economen, Guido Declercq en Olivier Vanneste, vestigden in 1954 in een lijvige regionaal-economische studie over de Structurele werkloosheid in West-Vlaanderen, geschreven in opdracht van en uitgegeven door de Bank van Roeselare, de aandacht op dat prangende probleem. In hetzelfde jaar werd de Westvlaamse Economische Raad (WER) opgericht. „Eerst traag, maar daarna met onvoorziene kracht is de herleving van de ekonomie van onze provincie op gang gekomen” (G. Declercq). Het door die Raad verrichte werk en de bereikte resultaten hebben de betekenis van een doorslaggevende factor in de economische sector van de V.B. Dat vinden we bevestigd door ridder P. van Outryve d'Ydewalle, gouverneur van West-Vlaanderen: „De W.E.R. was een sukses, dat zich in zijn uiteindelijke weergave vereenzelvigd met de sociaal-economische heropstanding van West-Vlaanderen”. In dit verband zijn cijfers welsprekend. In 1954 bedroeg het daggemiddelde van de totale werkloosheid in West-Vlaanderen 37.700 personen. Daarenboven waren 35.500 Westvlamingen in de Noordfranse industrie tewerkgesteld, waren er 8.500 seizoenarbeiders en een uitgaand pendelsaldo van 2.917 eenheden. In 1963 waren de eerste drie getallen al teruggebracht resp. tot 13.650, 24.000 en 2.400 en was er een inkomend pendelsaldo van 121 man. Deze evolutie heeft zich voortgezet, zodat er in 1972 nog slechts 8.654 werklozen, van wie 3.859

gedeeltelijke, in 1967 nog slechts 8.178 tewerkgestelden in Noord-Frankrijk en in 1970 nog maar 473 seizoenarbeiders geteld werden. Meer recente officiële cijfers zijn nog niet beschikbaar, doch de Westvlaamse Economische Raad raamt dat er in 1973 slechts een 4.100 Westvlamingen in de Noord-franse industrie werkten en dat er geen 100 Westvlaamse seizoenarbeiders overblijven. Een gunstige ontwikkeling had gelijktijdig plaats in landbouw en veeteelt, in de textielnijverheid, die gemoderniseerd werd, in de metaalnijverheid, die een merkwaardige expansie nam, in de hout- en meubelindustrie, in chemische- en glasfabrieken, in de sectoren toerisme, tertiaire diensten, gastronomie en ontspanning.

21. INGESCHAKELD IN DE ALGEMENE TENDENSEN.

De gevolgen van dat alles lieten zich ook voelen in de ideeënconjunctuur.

West-Vlaanderen heeft zijn economische achterstand grotendeels ingelopen - behalve in zijn Westhoek -, voelt zich niet langer een verwaarloosd gebied en is zich tevens bewust geworden van zijn mogelijkheden. Het minderwaardigheidsgevoel, psychologische factor die de Westvlamingen soms tot een overspannen politiek stimuleerde, is verzwakt.

West-Vlaanderen zal voortaan in de politiek geen tendensen meer vertonen die opvallend afwijken van die van de andere Vlaamse gewesten. Zo is het in het raam van de traditionele partijen en ook in de Vlaams-nationale partij, hetzij ze als Vlaamse Concentratie, hetzij ze als Volksunie naar voren treedt. Het incident dat zich op 11 juli 1957 te

De Westvlaamse Sjouwer, monument te Aalbeke ter ere van de seizoenarbeiders of „trimards” (1974).

Oostvleteren voordeed, toen een poging werd ondernomen om een mis tot nagedachtenis van de gebroeders Leuridan te verbieden en de kanselrede er verboden werd, had zich evenzeer buiten West-Vlaanderen in verband met andere namen kunnen voordoen. Nog eenmaal deed zich tussen de Volksunie en de kerkelijke overheid een moeilijkheid voor die men geneigd zou zijn als een voortzetting van vroegere feiten te zien. We bedoelen de kortstondige botsing in 1958 tussen de Vlaams-nationale partij en mgr. De Smedt. Werd deze nog betrekkelijk jonge bisschop, die geen Westvlaming is, door zijn Westvlaamse omgeving beïnvloed, toen hij in de verkiezingsstrijd stelling nam? Een persoonlijke tussenkomst van M. Boey bij een van de medewerkers van de bisschop leidde tot een gesprek met de bisschop zelf, waarna deze in een schrijven aan Boey zijn bedoeling verduidelijkte. Het bleek dat zijn opzet en intenties louter door de politieke mogelijkheden van het moment waren ingegeven: hij wenste van hen die meenden Vlaams-nationaal te moeten stemmen, te verkrijgen dat ze, door dat alleen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers te doen, in de Senaat een meerderheid zouden verzekeren als waarborg voor de vrijheid van het confessioneel onderwijs. Het incident kon hoegenaamd niet vergeleken worden met de brieven van mgr. Waffelaert, noch met de strakke houding van mgr. Lamiroy. Dat met mgr. De Smedt het bisschoppelijk gezag in West-Vlaanderen een meer soepele, Vlaams-bezielde houding aangenomen had, werd zeer duidelijk, toen hij op 9 februari 1967 in de evolutie naar een Vlaamse oplossing van het Leuvens universitair probleem een ware stroomversnelling teweegbracht, door het Belgisch bisschoppelijk mandement van 13 mei 1966 af te breken: „Ik ben ervan overtuigd, dat ik op 13 mei 1966 een schromelijke vergissing heb begaan”. Er traden nu in West-Vlaanderen ook geen karakteristieke persoonlijkheden op de voorgrond: geen Verschaeve, geen Van Severen, geen Leuridan... die een persoonlijke politiek wilden doorduwen. Wel bleef bij sommigen nog een soort trouw aan het verleden, een heimwee naar de visionaire Verschaeve. Dit kwam tot uiting in herdenkingsplechtigheden en in 1973 vrij opvallend bij het clandestiene overbrengen van Verschaeves stoffelijk overschot naar Alveringem. Naar aanleiding van de honderdste verjaardag van zijn geboorte flakkerde in 1974 de vereering voor Verschaeve op.

22. KUSTACTIE.

Het bovenstaande betekent niet dat na de Tweede Wereldoorlog de V.B. in West-Vlaanderen geen bijzondere facetten meer vertoonde. Zo was er de actie voor het Nederlands langs de kust.

a) *Vervreemding.*

De opkomst van de badsteden en van het kusttoerisme begon in een tijdperk, toen het Vlaams bewustzijn allesbehalve levendig was. Verscheidene factoren die hun ontwikkeling bevorderden, waren niet geëigend om Vlaams bewustzijn op te wekken, droegen er integendeel toe bij om het gelaat van de kust te verfransen: de belangstelling van de koninklijke familie, die Nederlands-onkundig was, de aantrekking die het mondaine strandleven op de economisch sterkere Frans-sprekende uitoefende, vooral de verkavelings- en verkoopsactiviteit van de immobiliënvennootschappen, door francofonen

opgericht die met de taal van de streek geen rekening hielden. Hotels, eethuizen en cafés kregen vaak Brusselse, Franse of Zwitserse exploitanten. Franstaligen huurden of kochten villa's, die ze een Franse naam gaven. Naarmate plaatsen als Oostende, Knokke, Blankenberge, De Panne zich ontwikkelden tot oorden van villegiatuur, streken er in het seizoen talrijke Brusselse winkeliers neer om er confectie, snoep, banket, fotomateriaal, schoenen en dergelijke aan te bieden om zo de stille zakentijd in de hoofdstad te overbruggen. Behept met het typisch meerwaardigheidsgevoel van menige francofone Brusselaar verlangden ze - en verlangen ze nog - dat iedereen zich bij hun eentaligheid aanpast. De Westkust (De Panne, Koksijde, Nieuwpoort) onderging sterker dan de strook tussen Middelkerke en Het Zoute de druk van de cliëntèle uit het Franse Noorden. In Oostduinkerke en Koksijde vestigden zich geleidelijk vele oudere francofonen om er van hun pensioen te genieten. Ze waren en blijven geneigd zich als een geïmmigreerde kolonie te gedragen die meent eisen te mogen stellen in verband met het taalgebruik. Zo kreeg de hele kust een Frans kleurtje. Toen na de Tweede Wereldoorlog de druk van de repressie weggeëbd was en de Vlaamse reflex opnieuw openlijk tot uiting kon komen, was het gedeeltelijk verfranste gelaat van de kust de bewuste Vlamingen een reden tot ergenis. Het verzet werd hoofdzakelijk door de Vlaamse Volksbeweging gepland en uitgevoerd.

b) Initiatief van de Vlaamse Volksbeweging.

De Vlaamse Volksbeweging werd in West-Vlaanderen van Brugge uit in de loop van de jaren 1956 tot '60 georganiseerd, nadat de eerste poging om te Brugge een Vlaamse Volksbond op te richten in 1954 voorbarig was gebleken. De „kustactie” werd door voorbereidend werk voorafgegaan: speciale nummers van Doorbraak werden uitgegeven; 5000 rondzendbrieven werden naar bepaalde ingezetenen van de kustgemeenten gezonden; een actie bij de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen die haar uurroosters tweetalig uitgaf; een onderzoek naar het taalgebruik in de kerken, in de gemeentebesturen, inrichtingen en groeperingen. Nadat M. Boey, die provinciaal verantwoordelijke voor de VVB-West-Vlaanderen was, lid en ondervoorzitter van het Hoofdbestuur van de VVB geworden was en belast met de redactie van Doorbraak, verlegde het zwaartepunt van de VVB-actie in West-Vlaanderen zich naar Kortrijk en Roeselare. De Provinciale Raad van de VVB had zijn bijeenkomsten te Roeselare en van daaruit kwam de actie voor het Nederlands aan de kust definitief los, gesteund door Davidsfonds en Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel-kust.

c) Tegen Franse bedelsermoenen.

In juni 1962 werden besprekingen gevoerd met de bevoegde vicaris-generaal van het bisdom. Resultaat: voortaan zouden Nederlands-onkundige predikanten geen vergunning tot bedelsermoenen meer krijgen en de pastoors zouden moeten oordelen, wanneer de predikant ook een welkomstwoord in het Frans mocht zeggen. De actie beperkte zich niet tot het taalgebruik in de kerken. In juni 1963 werd een poging ondernomen om medewerking van de Immobiliënkamer te verkrijgen. Op 18 augustus 1963 reed een autokaravaan van de Westkust naar de Oostkust om de bevolking te sensibi-

liseren. Bij propaganda voor de vernederlandsing van het bedrijfsleven werd bijzondere aandacht aan het kusttoerisme besteed.

Daar sommige predikanten en enkele parochiegeestelijken de beschikkingen van de bisschoppelijke overheid inzake taalgebruik negeerden, hadden na april 1964 in sommige kerken incidenten plaats. Geleidelijk kwam in liturgie en predikatie langs de kust in verband met het taalgebruik een ongeveer normale situatie tot stand: voertaal Nederlands met de mogelijkheid van een welkomstwoord in vreemde talen, in zoverre de geestelijke die de homelie houdt, daartoe in staat is.

23. VERDERE VERNEDERLANDSING VAN HET GELAAT VAN WEST-VLAANDEREN.

Actie voor het Nederlands bleek ook soms buiten de kuststreek noodzakelijk: tegen Franstalige publiciteit, vooral vanwege de warenhuizen, tegen het franskiljonerend optreden van het Werk der Patriotten te Brugge, van Les Amis du pauvre honteux, van sommige Rode-Kruisinstanties, van het Werk der Ouden van dagen te Oostende. Nog in 1973 zag de VVB zich verplicht het gebruik van tweetalige formulieren door de CAV (Classificatie van Villa's en Appartementen) aan de kaak te stellen. Ze aanvaardde dat, waar toeristische belangen in het gedrang zouden komen, drie vertalingen (Frans, Engels, Duits) aan de Nederlandse tekst toegevoegd konden worden, op voorwaarde dat ze duidelijk als vertalingen ten gerieve van toeristen herkenbaar zouden zijn.

Ook de provinciale overheid begunstigde het vernederlandsen van het gelaat van de provincie. De Bestendige Deputatie, hierin gevolgd door de Provinciale Raad, vaardigde een reglement uit waardoor toelagen verleend kunnen worden aan zakenbond van Dietsche Nationaal Solidaristen) op een verantwoord voorkomen geven, hetgeen impliceert dat benaming en opschriften in de streektaal gesteld zijn. Enkele gemeenten met duidelijk toeristische kenmerken hebben het voorbeeld gevolgd en een bijkomende toelage beschikbaar gesteld. De VVB verkreeg van de gemeentebesturen dat openbare gebouwen alleen dan ter beschikking van niet-Nederlandstalige cultuur- of kunstmanifestaties zullen gesteld worden, als de aankondiging ervan (publiciteit, aanplakbiljetten, toegangskarten...) in het Nederlands geschiedt, waardoor de organisatoren in beginsel de Nederlandse eentaligheid van Vlaanderen erkennen.

Van het standpunt uit dat de V.B. het hele welzijn van de Vlaamse mens nastreeft, bemoeide de VVB zich ook met zoeken naar de oplossing van streekproblemen, die echter gewoonlijk tot het domein van de nationale politiek behoren. Daarom menen wij er niet bij te moeten blijven stilstaan, evenmin als bij de talrijke activiteiten waar West-Vlaanderen zijn bijdrage aan leverde: strijd tegen de talentelling, bevlaggingsactie, amnestiebetoging te Antwerpen, dag der randgemeenten, protestbetoging in verband met Expo '58, de marsen op Brussel en die te Antwerpen, zetelaanpassing. Aan die activiteiten namen leden van de VVB, Davidsfondzers, VTB-VAB-ers en leden van partijpolitieke formaties (vooral Volksunieleden en leden van de Christelijke Volkspartij) deel. Voor enkele activiteiten, in het bijzonder voor de jaarlijks terugkerende 11 juli-herdenkingen, werd ook de medewerking van Willems- en Vermeylenfondzers verkregen.

24. KOMEN-MOESKROEN.

Een specifiek Westvlaamse betoging was de auto-karavaan naar Rekkem (25 mei 1963) die het gebied dat naar Henegouwen zou worden overgeheveld beperken wilde. Meteen raken we een pijnlijke plek in de geschiedenis van de V.B. in West-Vlaanderen: Moeskroen en het kanton Komen werden door het compromis van Hertoginnedal van West-Vlaanderen losgemaakt. Ofschoon dat gebied grotendeels van West-Vlaanderen economisch afhankelijk is - wat voor het kanton Komen bijna absoluut waar is - werden ze aan Henegouwen toegevoegd, omdat ze een tweetalig, overwegend francofoon gebied zijn. In verband met het kanton Komen kan dat betwist worden. Vlamingen in West-Vlaanderen hebben zich bij die beschikking neergelegd, omdat ze daarna hun provincie verlost zouden zien van de verplichting een zekere tweetaligheid in haar administratie te behouden, maar vooral omdat ze hoopten dat het compromis voorgoed een eind aan de taalgrensbetwistingen zou maken. Toen later bleek, dat de Walen de Voergemeenten voor „retour à Liège” bleven opeisen, gingen de Vlamingen van het Komense op hun beurt ijveren voor een speciaal statuut. Hun volgens zeer kalme en wijze methoden gevoerde actie is nog actueel.

25. ABN-ACTIE.

Ter bevordering van het Algemeen Beschaafd Nederlands (ABN) werd in West-Vlaanderen een actie gevoerd die in de andere gewesten haar weerga niet vindt: de jaarlijks terugkerende propaganda voor het ABN. Op 30 december 1953 werd, op initiatief van Jozef Storme, bestendig gedeputeerde, het Provinciaal Secretariaat voor de ABN-actie opgericht, met medewerking van de ABN-kernen (Mieke Blaton), het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) en de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal (VBO). Een bijeenkomst, op 20 februari 1954 door de gouverneur en de Bestendige Deputatie samengeroepen, plande een reeks „volksavonden” tot verbreiding en bevordering van het goede Nederlands, die al in maart 1954 plaatshadden als debatavonden voor de jeugd, van 1955 af voor volwassenen. In latere jaren werden nieuwe vormen toegepast. In 1974 beleefde die actie haar twintigste verjaardag.

Het was niet het enige initiatief waarmee de provinciale overheid bewees begaan te zijn met de culturele V.B. In maart 1966 richtte ze een werkgroep op om te onderzoeken welke maatregelen genomen zouden kunnen worden „om het streekeigen uitzicht van West-Vlaanderen in menig opzicht te verbeteren”. Andere initiatieven ter bevordering van kunst en cultuur (bibliotheekwezen, provinciale culturdagen, prijsvragen voor poëzie, essay, roman, muziek, plastische kunsten, geschiedenis; wedstrijden voor toneelgroepen, koren, muziekkorpsen enz.) zijn niet specifiek Westvlaams, doch verdienen vermeld te worden.

Van 1952 af verscheen onder impuls van Jozef Storme, voorzitter van het Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond, met steun van verscheidene instanties, het zeer degelijke tweemaandelijks tijdschrift voor kunst en cultuur West-Vlaanderen, dat van 1 januari 1966 af (15de jaargang) veralgemeend werd tot Vlaanderen.

26. MODERNE INITIATIEVEN.

Andere prestaties die in het teken van de V.B.

stonden en/of in West-Vlaanderen plaatshadden, of er ontstaan zijn of er een eigen karakter vertoonden, zijn : de jaarlijkse Dodenherdenking, het werk Jeugdzorg te Wakken, de Frans-Vlaamse Cultuurdagen te Waregem, de volkshogeschool en conferentieoord De Blankaart, de Nest vander Hallen-jeugdgemeenschap, de stichting van de Orde van den Prince. De Dodenherdenking had voor het eerst op 25 mei 1952 plaats, „als een rouw- en bezinningsdag... waarin allen die offers brachten, omdat zij Vlaming waren, betrokken worden”. Van 1969 kwam het jaarlijks initiatief in de handen van Broederband en werd ze in gelegenheidsplaatsen gehouden (de laatste drie in Diksmuide).

Jeugdzorg, Vlaams sociale vereniging zonder winstoogmerk, ontstaan in de repressietijd, was gevestigd in het kasteel te Wakken. De bedoeling ervan was : „morele en materiële steun aan beproefde Vlaamse gezinnen” (Sinterklaas- en Kerstacties, vakantiekolonies, jeugdkampen, bestendig jeugdtehuis, jeugdhemen en -herbergen).

Voor de Frans-Vlaamse Cultuurdagen en voor de Nest van der Hallen-jeugdgemeenschap zij verwezen naar dit trefwoord.

De Blankaart kwam in 1959 (30 mei) tot stand, dank zij het edelmoedig initiatief van de familie Kempynck, die het domein De Blankaart met kasteel en vijver ter beschikking van het volkshogeschoolwerk stelde. Het culturele werk dat er al gedurende vijftien jaar werd verricht, mag een belangrijke bijdrage tot de culturele V.B. in West-Vlaanderen worden genoemd, waar ook andere Vlamingen en Nederlanders deel aan hadden.

De Vlaamse bedrijvigheid die de politieke partijen in West-Vlaanderen ontplooiën, verschilt niet van hetgeen ze in de andere Vlaamse provincies verrichten. Omstreeks 1970 is er even sprake geweest van een FFF (Front des francophones des Flandres) langs de kust, maar wie daarvan droomden, hebben blijkbaar hun illusies opgegeven.

Er komen af en toe nog uitingen van onvlaamsheid in West-Vlaanderen voor. Ze worden in de laatste tijd vooral bestreden door het Taalaktiecomitee (TAK), geholpen door de Vlaamse Militanten Orde (VMO) en Were Di. Aldus de incidenten tegen de Franse voordrachten van Exploration du Monde. De algemene indruk is evenwel dat de resterende verschijnselen van verfransingspogingen geen kans meer maken.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk, dat na de Tweede Wereldoorlog de V.B. in West-Vlaanderen een zakelijke toon heeft aangeslagen, waardoor het gelaat van de provincie geleidelijk van vreemde smetten bevrijd moet worden. Het doel is nog niet helemaal bereikt, doch de culturele verenigingen stimuleren én de politici waar dit nodig mag zijn, én de openbare besturen en de publieke opinie om de gunstige evolutie verder te bevorderen.

LITERATUUR : Artikelen in *De West-Vlaming*, *Vlaamsch-nationaal weekblad*; *Hier Dinaso*; *Burgerwelzijn*; *De Volksmacht*, weekblad van het Christen Werkersverbond van West-Vlaanderen; *Vlaanderen*, weekblad-Dendermonde; *Gudrun*; *Hernieuwen*, maandblad; *West-Vlaanderen*, later *Vlaanderen*, tweemaandelijks tijdschrift; - R. de Clercq, *De noodhoorn* (1916); - *De Vlaamsche Vlagge* (1926); - M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 2 dln. (1930-'33); - M. van de Velde, *Geschiedenis der Jong Vlaamsche Beweging 1914-1918* (1941); - M. d'Ydewalle, *Noblesse en Flandre* (1944); - *Verraad? Neen! Weerstand* (juni 1945); - G. Declercq en O. Vanneste, *Structurele werkloosheid in West-Vlaanderen* (1954); - A. Viaene e.a., *West-Vlaanderen* (1958); - L. van Berckel, *De tragische dood van Joris van Severen en*

Jan Rijckoort (1960); - G. Declercq e.a., *West-Vlaanderens economische groei 1954-1964* (1965); - S.H. Scholl, *150 jaar katholieke arbeidersbeweging in België, 1798-1939*, III (1966); - K. de Busschere e.a., *Huldeboek Robrecht de Smet 1875-1937* (1967); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914 / 1939*, 4 dln. (1969); - N. Vanhove, *Het Belgisch kusttoerisme - Vandaag en morgen* (1973).

MARCEL BOEY